

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

DIDAKTICKÉ HRY VE VÝUCE A V UČEBNÍCÍCH
ČESKÉHO JAZYKA NA PRVNÍM STUPNI ZŠ

DIDACTIC GAMES IN EDUCATION AND TEXTBOOKS OF
CZECH LANGUAGE AT PRIMARY SCHOOL

Vedoucí diplomové práce: PaDr. Simona Pišlová, Dr.
Autorka diplomové práce: Bc. Anna Kalátová
Do Žlábek 205, 251 63 Kunice
IV. ročník, obor český jazyk – dějepis
prezenční studium (2010–2013)

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

V Kunicích

27. listopadu 2013

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce PaDr. Simoně Pišlové, Dr. za odborné vedení, vstřícnost, její čas a cenné rady a připomínky při zpracování této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Hra	8
1.1 Pojem hra.....	8
1.2 Hra a její význam.....	9
2. Hra ve výuce ČJ.....	11
2.1 Český jazyk jako předmět	11
2.2 Vyučovací metody	12
2.3 Aktivizace žáků	14
2.4 Didaktická hra.....	16
2.4.1 Pojem didaktická hra	16
2.4.2 Třídění didaktických her.....	17
2.4.3 Realizace didaktických her	18
2.4.4 Vedení a organizace didaktické hry	20
2.4.5 Struktura didaktické hry	22
3. Didaktické hry v učebnicích ČJ.....	24
4. Dotazníkové šetření	29
5. Experiment	42
5.1 Charakteristika Základní školy Velké Popovice	42
5.2 Charakteristika čtvrtých tříd.....	42
5.3 Rozdělení metod k jednotlivým třídám a výběr látky.....	47
5.4 Pravidla a seznam her	48
5.5 Průběh jednotlivých hodin.....	53
5.5.1 Třída 4. A.....	53
5.5.2 Třída 4. C.....	61
5.5.3 Třída 4. B.....	70
5.6 Test.....	71

5.7 Vyhodnocení testů	73
Návaznost výuky na druhý stupeň.....	76
Závěr	77
Přehled pramenů a literatury	79
Resumé.....	81
Přílohy.....	85

Úvod

Didaktických her pro jednotlivé předměty byla vytvořena celá řada. Především pro český jazyk je jich v odborných publikacích uvedeno nepřehledné množství. Jejich vymyšlením a utříděním se zabývala velká spousta renomovaných odborníků z řad praktikujících učitelů i vysokoškolských pedagogů. Ve své diplomové práci si nekladu za cíl vymyslet nové didaktické hry nebo se pokusit o jejich novou systematizaci. Mým záměrem je z praktického pohledu posoudit, jaký výsledek má použití her ve výuce, porovnání výsledku z hlediska osvojení učiva a nabytí vědomostí za účelem jejich dalšího využití. Současně se zabývám i průzkumem využívání této metody učiteli s různou dobou praxe a jejich hodnocením z různých úhlů pohledu.

Vzhledem k tomu, že již v průběhu prezenčního studia pedagogické fakulty jsem začala vykonávat učitelské povolání na základní škole, měla jsem možnost praktikovat vědomosti nabývané při studiu a současně svoji činnost porovnávat s prací svých kolegů. Takto vznikl i můj nápad při zadání tématu diplomové práce. Jak mohu z vlastního pozorování usuzovat, existují v práci mých kolegů rozdílné názory na způsob výuky, používání pedagogických metod a v neposlední řadě jsou pak i evidentní různé výsledky jejich práce z hlediska srovnání dle objektivních kritérií, kupř. vypracování SCIO testů v jednotlivých třídách stejného ročníku, či porovnání počtů přijatých vycházejících žáků na střední školy. Je jisté, že v jednotlivých třídách se mohou vyskytnout ve větším či menším počtu nadprůměrní žáci. Jisté je i to, že obdobný závěr lze učinit i o jejich kantorech. Tyto skutečnosti se mohou promítnout v průzkumu a experimentu, který zpracuji ve své práci. S ohledem na předpokládaný počet respondentů ochotných ke spolupráci ve formě dotazníkového šetření a s ohledem na celkové zhodnocení výsledku experimentu v jednotlivých třídách stejného stupně na základní škole s minimálním důrazem na individuální anomálie doufám, že má zjištění mohou mít určitou vypovídací hodnotu obecného charakteru.

Ke zpracování použiji vyplněné dotazníky, které jsem prostřednictvím internetových stránek survio.com rozeslala učitelům prvního stupně základních škol. Při vyhodnocení budu vycházet z rozdělení učitelů do tří kategorií podle délky jejich praxe. Jejich odpovědi na sledované okruhy otázek porovnáám navzájem v těchto kategoriích. Cílem je zhodnotit používání didaktických her ve výuce českého jazyka, začlenění do

fáze vyučovací hodiny, četnost používání, plnění výukových cílů a případné negativní poznatky.

Dále hodlám využít situace, že ve čtvrtém ročníku základní školy, kde vyučuji, jsou v současné době tři paralelní třídy. Učitelé českého jazyka v těchto třídách vyhověli mému přání a přistoupí na předem stanovenou dobu při výuce a procvičování nové látky k aplikaci různých vyučovacích metod tak, že v jedné třídě bude používána pouze klasická metoda vyučování, ve druhé pouze metoda didaktických her a ve třetí třídě metoda kombinovaná. Efektivita jednotlivých vyučovacích metod pak bude zhodnocena stejným srovnávacím testem v jednotlivých třídách.

Do teoretické části považuji za vhodné zařadit uvedení do problematiky didaktických her. Věnuji se hře jako takové, výukovým metodám českého jazyka, systematické a jednotlivým definicím pojmu didaktická hra, realizaci didaktických her a tomu, zda s hrami pracují učebnice.

V praktické části se nejprve budu zabývat shora uvedeným dotazníkovým šetřením, jeho vyhodnocením a srovnáním jednotlivých kategorií z pohledu zodpovězených otázek. Dále popíšu prostředí, kde bude proveden experiment použití různých vyučovacích metod, popis průběhu tohoto vyučování a závěrečné srovnání výsledků.

Hypotézy, které vyhodnotím v závěru své práce, jsem stanovila takto:

Hypotéza I: Učitelé používají ve výuce didaktické hry bez rozdílu délky praxe.

Hypotéza II: Z hlediska efektivity je nejvhodnější kombinovat didaktické hry s jinými výukovými metodami.

1. Hra

1.1 Pojem hra

Hra je činnost, která od dětství provází každého člověka a mnohdy je součástí jeho celého života. Nejedná se o činnost libovolnou, ale má svůj řád. Probíhá v prostoru a čase podle určitých pravidel. Dětem dává možnost svobodně se vyjádřit, projevuje se a formuje skrze ni jejich osobnost. Děti dostávají možnost sebeuplatnění, prožívají radost a uspokojení, které ze hry vyplývají.¹

Pomocí hry se rozvíjejí různé stránky dětské osobnosti, děti skrze ni poznávají svět i sebe samotné. Proto se hra stala významným pedagogickým prostředkem, který je nezbytný pro všestrannou a smysluplnou výchovu. Při hře si děti třebí smysly, rozvíjí logické myšlení, procvičují si paměť, učí se koncentrovat svou pozornost určitým směrem. Musí se naučit podřizovat se pravidlům, spolupracovat se spoluhráči a vyrovnat se s konkurencí. Nedílnou součástí hry je zvyknout si na výhru i prohru a přijmout je.²

Od počátku společnosti představuje hra v životě lidí nedílnou součást jejich kultury, jelikož člověk je od přírody tvor vynalézavý a hravý. Pro děti je hra velmi důležitá, protože se velkou měrou podílí na jejich výchově a vzdělávání již od antiky. Do své pedagogické soustavy hru začlenil Jan Ámos Komenský, jelikož využití her ve výuce skýtá nepřeberné možnosti. Podle Komenského si mají děti hrou cvičit mysl k jemnosti, pohyby k obratnosti a tělo ku zdraví. Pro správný vývoj dítěte považoval hru za stejně důležitou jako jídlo a spánek. Hra podle něho slouží nejen k pobavení, ale i k obohacení znalostí a rozvoji smyslů a myšlení. Radost typická pro hru by se měla přenést do školy, aby bylo učení pro žáky příjemné a zábavné a způsobovalo jim potěšení. Tyto principy, stejně jako obohacení v oblasti her, mohly být snáze praktikovány od 18. století, kdy se mění pohled na dětství. Nové pojetí zohledňovalo odlišnost dětí od dospělých a specifické potřeby dětí s ohledem na věk. Došlo k diferenciaci a specifikaci her a hraček, což se přeneslo i do vědomého a promyšleného využití her při výchově a vyučovacím procesu. Hra pak v sobě kloubí dvě funkce (poskytuje zábavu a zároveň poučení).³

---

¹ J. Fišer – V. Fixl – V. Mišurová, Hra a hračka v životě dítěte. Praha, SPN 1989, s. 30 – 32.

² E. Marádová, Učíme se hrou. Praha, Práce 1995, s. 5 – 7.

³ J. Fišer – V. Fixl – V. Mišurová, Hra a hračka v životě dítěte. Praha, SPN 1989, s. 9 – 12.

1.2 Hra a její význam

Vzhledem k tomu, že hra člověka provází celý život, je logické, že má v jednotlivých etapách své specifické rysy a význam. Záleží nejen na věku, ale také na mentální vyspělosti každého dítěte. Důležitým faktorem je také způsob výchovy (jakým způsobem a v jaké míře se rodiče dětem věnují od nejtělejšího dětství). Je proto důležité porozumět dětem, jejich dovednostem a rozumu, a přizpůsobit jim hru, upravit pravidla dle jejich potřeb a vhodně je formulovat.⁴

Hra má velmi důležitou funkci již u dětí předškolního věku. Je to v podstatě jediný způsob, kterým se děti něčemu učí. Takové dítě si hraje a učení si neuvědomuje. Rozšiřuje si své obzory pouze v oblastech, o které jeví zájem. Dítě je v tomto případě hlavní aktivní činitel a samo vyvíjí aktivitu. Iniciativu by měli projevit také rodiče a učitelé v mateřské škole. Ti by měli nenásilně dětem předkládat takové hry, které navazují na jejich zájmy.⁵

Nástup do školy je pro děti velká změna, se kterou se musí vyrovnat. Toto období bývá psychicky náročné. Dětem přibývají povinnosti a úkoly. Významnou roli zde má právě hra, díky níž se pro děti náročné období překonává. Hru totiž dítě zná (je na ni zvyklé už z mateřské školy), takže se z ní stává významný motivační prvek a důležitý pedagogický prostředek pro zvládnutí učiva. Je zde spojena spontánní činnost se záměrným výukovým působením učitele. Hra také působí jako důležitý sociální prvek napomáhající tvorbě kolektivu, děti díky ní přijímají různé role, musí přijmout pravidla, učí se řešit problémy a překonávat překážky, vyrovnávají se s výhrou i prohrou, jsou nuceny spolupracovat a docházet ke kompromisům. Podle typu hry rozvíjejí intelekt a logické myšlení, zapojují fantazii.⁶

Hra u dětí na prvním stupni základní školy přestává být jejich hlavní činností a proměňuje se. Děti jsou samostatnější, hra má smysl, je plánovaná a pečlivě promyšlená. Nechybí jí kombinační smysl a věcnost. Dochází k posunu k tvůrčí hře s pomůckami, které předpokládají větší manuální zručnost dětí. Oblíbené jsou dramatické scénky, pro které si děti připravují převleky, dále to jsou hry, ve kterých se uplatňuje tvarování, modelování, barevné ladění. Děti objevují také hry intelektuální (rébusy, křížovky, hlavolamy) a stolní hry, které vyžadují přemýšlení (domino, vědomostní hry, kvarteto). U dětí mladšího školního věku se rozvíjí soutěživost, oblíbené jsou proto kolektivní hry a soutěže. Všech těchto aspektů by si měl být vyučující vědom a vhodně jich využít při výuce. U

---

⁴ J. Fišer – V. Fixl – V. Mišurová, Hra a hračka v životě dítěte. Praha, SPN 1989, s. 47.

⁵ E. Marádová, Učíme se hrou. Praha, Práce 1995, s. 5 – 7.

⁶ R. Šikulová – V. Rytířová, Pohádkové příběhy k zábavě i k učení. Praha, Grada 2006, s. 19 – 20.

soutěživých her může docházet ke konfliktům, je proto potřeba, aby vyučující jasně stanovil pravidla, sledoval jejich dodržování a spravedlivě a v klidu posuzoval problematiku situace.⁷

Důležité je uvědomit si, že i děti ve škole potřebují hru ke svému vývoji a tato potřeba by se měla podporovat. Hra není ztráta času (pokud je promyšlená a má svůj cíl), není to žádná zbytečnost, která děti ve škole zdržuje od výuky a jiných důležitých povinností. Čas, který je do hry vložen, není ztracený, odměna většinou přijde v podobě úspěchu. Dobře volenou hrou (která nemusí být dlouhá) se rozvíjí vnímání, paměť, logické myšlení, sociální chování nebo jemná motorika (záleží na typu hry). Měly by být rozvíjeny především ty schopnosti, které dětem jdou. Děti by rozhodně neměly být přeceňovány, učitel nemůže očekávat, že zvládnou všechno. Některé děti na něco nestačí. U těch pak dojde jen částečně k rozvoji vybraných schopností a dovedností. Nevybuduje se u nich zdravé sebevědomí, naopak se u nich mohou objevit komplexy méněcennosti, mohou být vystaveny posměchu ostatních dětí. Toto může vést až k odporu ke škole, pasivitě, odmítání jakékoliv činnosti nebo k nezdravé ctižádosti. Hra by měla v dětech vzbuzovat pocity radosti, ne jim často přinášet pocity neúspěchu. Učitel by si měl uvědomit, že děti ve třídě jsou různé, a přizpůsobit tomu svou práci.⁸

---

⁷ J. Fišer – V. Fixl – V. Mišurová, Hra a hračka v životě dítěte. Praha, SPN 1989, s. 94 – 96.

⁸ E. Marádová, Učíme se hrou. Praha, Práce 1995, s. 5 – 7.

2. Hra ve výuce ČJ

2.1 Český jazyk jako předmět

Čeština je národní jazyk, je jedním ze znaků českého národa. Pro většinu dětí je jazykem mateřským, takže se jej učí od narození přirozenou metodou odezírání a imitací rodičů i ostatních lidí ve svém okolí. Dítě v předškolním věku by se tak mělo bez větších problémů běžně dorozumívat na úrovni přiměřené k jeho věku.⁹

Systematická a uvědomělá péče o jazyk se začíná nástupem dítěte do školy. Od této chvíle pracují učitelé na tom, aby dítě ovládalo jazyk jako komunikační prostředek ve všech jeho formách. Děti se postupně učí vyjadřovat se ústně i písemně, a to tak, aby byl jejich projev adekvátní ke komunikační situaci, ve které se nacházejí. Pro toto je důležité, aby žáci znali a ovládali spisovný jazyk, který je společný pro celý český národ. Použití spisovné varianty českého jazyka některé situace přímo vyžadují. Měl by se mu proto naučit každý žák.¹⁰

Hlavní cíl výuky českého jazyka je schopnost komunikace ve spisovném jazyce. K naplnění tohoto cíle musí být splněn důležitý předpoklad, kterým je uvědomělé užívání spisovných jazykových prostředků. Tímto by měl být naplněn cíl kognitivní (ovládání jazykového systému).¹¹

S jazykovým systémem se ve škole žák seznamuje postupně, důležitá je kontinuita jednotlivých ročníků i stupňů škol. Ve výsledku je nejdůležitější cíl komunikační. Kognitivní cíl je mu podřízen, zároveň ale podmiňuje jeho naplnění. Vedle těchto dvou cílů má český jazyk ještě cíl formativní (výchovný). Významným úkolem učitele je vytvořit kladný postoj žáků k českému jazyku, vést je k zájmu o jazyk i o správné vyjadřování.¹²

Splnění všech cílů je pro učitele náročný úkol. Velmi záleží na jeho osobnosti, jak dokáže své žáky zaujmout, a také na přípravě, jaké metody učitel používá. Učitel českého jazyka by měl být pro děti vzorem, měl by se tedy vhodně a kultivovaně vyjadřovat. Měl by se také přiměřeně věnovat všem složkám předmětu, neboť tam je vnitřně strukturován na složku literární a jazykovou. Ta jazyková se dále člení na jazyk v užším slova smyslu a

---

⁹ M. Čechová – V. Styblík, Didaktika češtiny. Praha, SPN 1989, s. 5.

¹⁰ Tamtéž, s. 7.

¹¹ Tamtéž, s.

¹² Tamtéž, s.

komunikační (slohovou) výchovu. Ty by ale v praxi neměly být odděleny, protože v komunikaci musí žáci uplatňovat ty prvky, které získali v jazykové části.¹³

2.2 Vyučovací metody

Z metod stále ve škole převažují výklad a nácvik, při kterých je učitel středem všeho dění a děti mu naslouchají. Při tomto stylu výuky žáci velkou část doby strávené ve škole pouze pasivně sedí, což je velmi neefektivní a pozornost dokáže udržet asi jen třetina dětí. Vzhledem k tomu, že přibližně 85% vjemů přichází zrakem a jen 15% sluchem, je zapotřebí výklad doplnit vizuálními podněty, aby byla efektivita vyšší (a to zejména u mladších žáků). Na výběru metody tedy velmi záleží.¹⁴

Vyučovací proces v sobě spojuje vyučování a učení. Nejedná se o jednosměrný vztah. Nemělo by to být tak, že je zde subjekt vyučování představován učitelem a objekt, kterým je žák. Učitel i žák by měli být v interakci, oba se navzájem ovlivňují. Ve vyučování jsou chvíle, kdy se žák učí sám a svou činností ovlivňuje činnost učitele.¹⁵

Pro výběr metody je nezbytně nutné, aby učitel vzal v úvahu činitele, které výuku ovlivňují. Těmi jsou cíl, obsah vyučování, věk a inteligenční schopnosti žáků, o kolikátou vyučovací hodinu v pořadí se jedná, co této hodině předcházelo za předmět. Výběr metody by měl být cílevědomý a promyšlený postup, jak nejvhodněji dosáhnout stanoveného cíle.

Různé metodiky mají odlišnou klasifikaci metod. Metody můžeme třídit podle různých hledisek. Podle etap ve vyučování můžeme vyčlenit metody expoziční, aplikační, procvičovací, opakovací. Velmi důležitá je u každé fáze motivace, která by měla žáky kladně naladit k práci a k učení. Vhodné je zanést motivační prvek do každé hodiny, ale to není snadné pro každé učivo.¹⁶

Z expozičních metod je nejběžnější metoda monologická. Tu je vhodné volit, pokud žáci nemají o probíraném učivu žádné vědomosti. Jinak by se mělo jednat pouze o doplňkovou metodu, zvláště u mladších dětí. Tuto metodu je vhodné kombinovat s metodou rozhovoru. Ta žáky aktivizuje, učitel se přesvědčí, zda žáci výuku sledují a zda učivu rozumí. Podle toho potom učitel volí další postup. Metodě rozhovoru by měl učitel dávat přednost vždy, když očekává, že žáci už o probírané problematice něco vědí. Vhodná je pro učivo problémové, kdy žáci společně s učitelem postupně řeší problém a pomocí

¹³ M. Čechová – V. Styblík, Didaktika češtiny. Praha, SPN 1989, s. 5 – 18.

¹⁴ T. Houška, Škola je hra. Praha, Houška 1993, s. 17.

¹⁵ M. Čechová – V. Styblík, Didaktika češtiny. Praha, SPN 1989, s. 31.

¹⁶ Tamtéž, s. 52.

otázek a odpovědí se dobírají cíle. Tato metoda vyžaduje od učitele přesné formulace otázek, kterými navádí žáky k odpovědím. Na tom závisí úspěch dialogu. Další metodou je metoda studijní, která je založena především na práci s knihou nebo jiným materiálem. Důraz je kladen na praktické využití (zachytit myšlenku textu, vyhledat určité informace, udělat si výpisky, výtah, osnovu ...). Pomocí této metody by se měli žáci postupně naučit samostatně studovat, což budou využívat a zdokonalovat v dalších etapách studia. Mezi důležité metody patří názorné. V případě českého jazyka představuje názorninu jazykový materiál. Ten žáci pozorují, analyzují, zobecňují. Používání nejrůznějších názorných pomůcek je vhodné pro děti všech věkových kategorií, zvláště ale pro žáky prvního stupně, kteří ještě nemají plně rozvinuté abstraktní myšlení. Tyto pomůcky jim pomohou pochopit obtížné učivo s abstraktním charakterem. Učitel si ale musí dát pozor, aby nedošlo k tomu, že se žák neoprostí od konkrétního myšlení. Vše proto musí zvažovat a pomůcky vhodně volit podle věku a mentální vyspělosti dětí. Pro využití názorné metody je zapotřebí používat nejrůznější pomůcky. Ty mohou být technické (akustické, optické, kombinované) nebo tabelární (nástěnné tabule a plakáty, magnetické tabule, pracovní listy, soubory obrazů ...). Aplikační a procvičovací metody uvádějí nabyté vědomosti o jazykovém systému do praxe. Jedná se především o nejrůznější typy cvičení. Ta by měl učitel volit podle obsahu a funkce učiva. Cvičení lze dělit podle formy (písenné, ústní), funkce (procvičovací, kontrolní, opakovací), myšlenkové operace (analytické, syntetické, zobecňovací, srovnávací, třídící), dílčí a komplexní.¹⁷

Metodu učitel přizpůsobuje mentální vyspělosti, schopnostem, dovednostem a věku. Práce by pro žáky neměla být snadná, měli by vynaložit určité úsilí, ale ani těžká (aby nebyla pro žáky nezvladatelná). Vhodná jsou proto problémová cvičení, která se ale nehodí pro každé učivo.¹⁸

V současné době se do výuky prosazují nové metody, především takové, které jsou postaveny na principech RWCT (reading and writing to critical thinking). Sem řadíme např. myšlenkovou mapu, brainstorming, čtení s otázkami, metoda I.N.S.E.R.T., učíme se navzájem, čtení s předvídaním, diamant, literární kroužky, skládankové učení, vyhledávání klíčových slov, V-CH-D, pětílístek atd. Tyto metody nejsou postaveny na paměťovém učení, jde především o přemýšlení nad problémy, hledání vhodných argumentů, získávání informací, které jsou východiskem, nikoliv cílem.

---

¹⁷ M. Čechová – V. Styblík, *Didaktika češtiny*. Praha, SPN 1989, s. 53 – 57.

¹⁸ Tamtéž, s. 59.

Podle Houšky by na prvním stupni měla být jednou ze základních a nosných metod hra. Protože hra patří mezi potřeby dětí, budou ji hrát s nadšením a ze všech sil. Hra dokáže mobilizovat aktivitu dětí jako máloco jiného, děti se na ni dokáží mnohem více soustředit, čehož by se mělo náležitě využít. Zakomponováním jazykových prvků do hry se dosáhne velké efektivity. Při hře jsou děti aktivní, mají možnost projevit tvůrčí jednání a komunikační dovednosti. Hra ale nesmí být samoúčelná, musí mít nějaký smysl, cíl a zákonitost. Podle Houšky učitel vystupuje jako iniciátor hry, ale v průběhu by do ní zasahovat neměl. Musí být jasně stanovena pravidla. Hra by měla být dětem nabídnuta tak, aby ji děti hrát chtěly a neměly pocit, že je někdo do něčeho nutí. Hra plní ve třídě funkci nejen aktivizační, ale i socializační. Je proto dobré ji do výuky zařadit.¹⁹

2.3 Aktivizace žáků

Aktivizující metody jsou postupy, které vedou výuku tak, aby se výchovně-vzdělávacích cílů dosahovalo hlavně na základě vlastní učební práce studentů, přičemž důraz se klade na myšlení a řešení problémů (M. Janovcová, J. Průcha, J. Koudela in Maňák, 2003).

Výuka doplněná o aktivizační metody není v českém školství nic nového a neobvyklého. Mnoho učitelů je zařazuje do výuky, aniž by si uvědomovali, že se mezi aktivizační řadí. Nejčastěji se jedná o didaktické hry typu křížovka, vědomostní kvíz, otázkové hry, které slouží k upevnění učiva. Hojně se také využívají filmové projekce a ukázky, které je ale důležité pečlivě vybírat a vhodně s nimi pracovat. Většina vyučujících, kteří využívají aktivizační metody, si osvojí pár druhů metod, které opakuje. Záleží na kreativitě učitele, jak se vypořádá s obměňováním metod, kde a jak často hledá inspiraci k zavádění nebo vymyšlení nových postupů, aby se repertoár používaných aktivizačních metod žákům příliš neokoukal. Cílem těchto metod je totiž oživit a změnit způsob vyučování, a tím zlepšit kvalitu a zvýšit efektivitu vyučovacího procesu, a tím i jeho výsledků.²⁰

Aktivizační metody jsou časově náročné jak na přípravu učitele, tak na samotnou realizaci ve výuce. Klasický výklad je v tomto ohledu mnohem úspornější. Vyučující si vše musí správně naplánovat, aby měl jistotu, že vše stihne tak, jak má. Žák si sice učivo osvojí

---

¹⁹ T. Houška, Škola je hra. Praha, Houška 1993, s. 17 – 19.

²⁰ T. Kotrba – J. Lacina, Aktivizační metody ve výuce. Brno, Barrister & Principal 2011, s. 41.

lépe, když sám aktivně pracuje, to ale nelze provozovat vždy. Pro některé druhy učiva je klasický výklad vhodnější, protože žák dostane ucelený přehled, ve kterém je řád a struktura. Učitel by si měl také rozvrhnout, do jaké fáze hodiny aktivizační metody zařadit. Lze je použít ve fázi expoziční i procvičovací, méně vhodná je doba pro shrnutí učiva.²¹

Hlavním důvodem pro zavádění aktivizačních metod do výuky je snaha změnit přístup žáka k vyučovacímu procesu. Žák by se z pasivního posluchače měl změnit na aktivního spolutvůrce vyučování. Nové poznatky si pak zapamatuje mnohem lépe a rychleji. Žáci by se navíc měli naučit spolupracovat s ostatními, podílet se na řešení problémových úloh nebo aplikovat získané vědomosti. Aby vše správně fungovalo, je vhodné vést žáky k aktivnímu učení od nízkého věku. Pak se u dětí snáze rozvíjí schopnosti spolupracovat ve skupině, vhodně argumentovat, obhajovat vlastní názor, ale i ustupovat a hledat kompromis. Rozvíjí se také analytické a kritické myšlení, kreativita, umění jednat a vcítit se do určitých rolí. Děti jsou samostatnější a zodpovědné.²²

Zavedení aktivizačních metod do výuky znamená pro učitele mnoho práce. Nejde pouze o promyšlení, která metoda je nejvhodnější ke konkrétnímu učivu, ale i o správné načasování, stanovení si cílů a organizaci. Vyučující si často musí sám připravit pomůcky, které bude potřebovat, a metodický list, aby hodina byla kvalitní a splnila stanovené cíle. Při vytváření musí pedagog pečlivě zvážit, zda daná metoda povede k dosažení cílů, zda je vhodná pro konkrétní třídu, zda žáky skutečně přiměje k aktivní práci, kolik bude potřeba času atd. Důležité také je, aby si učitel uvědomil, že metoda, která se osvědčila v jedné třídě, nemusí fungovat v jiné. Stále musí mít na paměti složení žáků ve třídě, jejich intelektové schopnosti, kolektiv, klima třídy, technické vybavení učebny a mnoho dalších aspektů. Učitel si také může vzít k ruce již existující metodické listy a přetransformovat je tak, aby vyhovovaly jeho záměrům.

Aktivizační metody by měly vést k cíli, ke změně přístupu k učivu, být vhodné pro žáky (kompatibilní s jejich znalostmi, schopnostmi, dovednostmi) a vyvolávat aktivní přístup k práci.²³

Kotrba třídí aktivizační metody podle jednotlivých kategorií na problémové vyučování, diskusní metody, situační metody, inscenační metody, speciální metody a didaktické hry.

---

²¹ T. Kotrba – J. Lacina, Aktivizační metody ve výuce. Brno, Barrister & Principal 2011, s. 41 – 43.

²² Tamtéž, s. 47 – 53.

²³ Tamtéž, s. 56 – 58.

2. 4 Didaktická hra

2.4.1 Pojem didaktická hra

Hra je vedle práce a učení jednou ze základních forem činností. Na rozdíl od práce a učení se ale jedná o svobodně volenou aktivitu. Hra zahrnuje oblast racionálně-kognitivní a imaginativně-emoční. Protože neexistuje žádná přesná a jednotná definice didaktické hry, není ani sestaven úplný přehled her. Někteří do této kategorie řadí vše, co patří k tvořivé, alternativní, seberealizační, zajímavé a přirozené činnosti prováděné ve škole.²⁴

Maňák a Švec považují didaktickou hru za jednu ze základních činností, jejíž cíl a hodnotu má v sobě sama a je přizpůsobena pedagogickým cílům.²⁵

Didaktická hra podle Průchy, Walterové a Mareše je činnost s přesně danými pravidly směřující k předem danému cíli. Důležitá jsou pravidla a závěrečné hodnocení. Tato činnost může probíhat ve třídě, na hřišti nebo v přírodě. Učitel může při hře zastávat všechny role (organizátor, rozhodčí, hráč, pozorovatel).²⁶

Janiš a Ondřejová za didaktickou hru berou činnost podporující spolupráci s jinými účastníky, tvořivost žáků a soutěživost mezi nimi.²⁷

Podle Santlerové je didaktickou hru přirozenou činností, pomocí které žák získává poznatky a dovednosti zábavnou formou a s jejichž pomocí překonává potíže při výuce. Didaktická hra vždy musí mít výchovně vzdělávací cíl, který se snaží splnit.²⁸ Tato definice je z mého pohledu pro zpracování této diplomové práce nejužitečnější. Budu tedy didaktickou hru chápat v tomto pojetí.

Hra sama o sobě nemá přesně vymezené didaktické (ani výchovné, ani výukové) cíle. Liší se tím od didaktické hry, která musí tuto skutečnost překonat. Didaktická hra by měla být na pomezí mezi hrou a učením. Učitel usiluje o přirozené sejetí učení a hry. Nemělo by dojít k potlačení podstaty a smyslu hry, ale zároveň musí zůstat smysl a cíl vyučování. Didaktická hra tak ztrácí část své spontánnosti, svobody a nevázanosti, veškerá činnost a aktivita jsou přizpůsobeny pedagogickým cílům. Zároveň by si ale hra měla zachovat většinu znaků hravé činnosti. Žáci si omezenost (danou usměrňováním k cíli) při

---

²⁴ J. Maňák – V. Švec, *Výukové metody*. Brno, Paido 2003, s. 126.

²⁵ J. Maňák – V. Švec, *Výukové metody*. Brno, Paido 2003, s.

²⁶ J. Průcha – E. Valterová – J. Mareš, *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 2001.

²⁷ K. Janiš, - E. Ondřejová, *Slovník pojmů z obecné didaktiky*. Opava, Slezská univerzita 2006.

²⁸ K. Santlerová, *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno, Paido 1995, s. 9.

správném pedagogickém vedení mnohdy ani neuvědomují. Hra ve škole také kompenzuje chudost sociálních podnětů a citových vztahů.²⁹

Didaktická hra vnáší do výuky prvek zábavy, což ji oproti práci činí mnohem přitažlivější. Stále ale sleduje hlavně vzdělávací nebo výchovné cíle a má svá pravidla. Některé v sobě mají prvky napětí nebo vyžadují spolupráci žáků. Výsledek hry nemusí být vždy striktně dán, což zaručuje tvořivou povahu her. Tvořivé hry rozvíjejí kreativní potenci dětí. V každém předmětu mají hry své specifické zvláštnosti, které jsou dané charakterem učiva.³⁰

Jestliže jsou děti při hře schopny vyvinout velkou míru soustředění, je takové učení nejefektivnější, pokud vhodnou hru učitel správně zakomponuje do výuky. Pokud jsou děti ve výuce aktivní, mají možnost tvůrčího jednání a svobodné komunikace, což napomáhá jejich rozvoji. Aby vše správně probíhalo, je nutné respektovat určité zákonitosti. Mezi ty patří, že učitel by měl být pouze iniciátorem, neměl by žáky do hry nutit, nebo jim to direktivně nakázat. Měl by aktivitu navrhnout vše navést tak, aby si sami žáci chtěli hru zahrát. Podle Houšky by měl učitel působit ve funkci nezávislého rozhodčího a jinak do hry příliš nezasahovat (ale pokud je to možné, může být učitel i hráčem, což je pro žáky motivační). Velmi důležitá jsou pravidla. Ta musí všichni znát, aby nedocházelo během hry k nedorozuměním. Obecně platí, že čím jednodušší jsou pravidla hry nebo její prostředky, tím je větší naděje na úspěch. Jednodušší hra bývá u žáků oblíbenější a tím pádem také efektivnější. Pedagog nesmí zapomínat na to, že hra má splnit určitý cíl, ke kterému vše musí směřovat.³¹

2.4.2 Třídění didaktických her

Podle H. Meyera se didaktické hry dají rozdělit na tři skupiny:

- Interakční hry, mezi které patří společenské hry, myšlenkové a strategické hry, učební hry, svobodné hry (hry s hračkami), sportovní a skupinové hry, hry s pravidly.
- Simulační hry, do kterých lze zařadit hraní rolí, řešení problémů, konfliktní hry, hry s loutkami a maňásky.

---

²⁹ J. Maňák – V. Švec, *Výukové metody*. Brno, Paido 2003, s. 128.

³⁰ J. Maňák, *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. Brno, Paido 2001, s. 32.

³¹ T. Houška, *Škola je hra*. Praha, Houška 1993, s. 17 – 19.

- Scénické hry, které jsou specifické svým rozlišením dětí na hráče a diváky, mají jeviště, rekvizity a speciální oblečení. Tyto hry souvisí s divadelními představeními.³²

Jiné dělení uvádí M. Jankovcová. Jedná se o dělení podle:

- doby trvání - krátkodobé x dlouhodobé
- místa konání - třída, klubovna, příroda, hřiště
- převládající činnosti - osvojování vědomostí, pohybové dovednosti
- hodnocení - kvantita, kvalita, čas výkonu, hodnotitel učitel – žák³³

Vališová a Kasíková přidávají k tomuto dělení ještě další dvě kritéria.

- kdo činnost hodnotí - zda učitel nebo žakovská porota
- kdo činnost připravuje - učitel, žáci, jiné osoby³⁴

Hans Kern uvádí odlišné třídění.

- hra funkční - dítě se učí ovládat vlastní tělo a získává první zkušenosti
- hra pohybová - dítě se učí ovládat své pohyby, vymýšlí stále složitější úkony, které jsou často spojovány se soutěžením (běh, skákání).
- hra konstrukční - dítě vytváří nějaké „dílo“.
- hra skupinová - důležitá především mezi 10. a 14. rokem (dítě začíná dospívat a zařazuje se do skupiny svých vrstevníků, v níž má určitou funkci).
- hra s pravidly - pravidla jsou velmi důležitým prvkem v každé hře.³⁵

2.4.3 Realizace didaktických her

Nejrůznější didaktické hry představují soubor seberealizačních aktivit vhodných pro skupiny i jednotlivce. Didaktické hry lze zařadit do výuky všech věkových skupin. Průběh a výsledek ale záleží na přístupu a zkušenostech pedagoga, který vše musí

³² J. Maňák – V. Švec, Výukové metody. Brno, Paido 2003, s. 194.

³³ M. Jankovcová – J. Koudela – J. Průcha, Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol. Praha, SPN 1989, s. 100.

³⁴ H. Kasíková – A. Vališová, Pedagogika pro učitele. Praha, Grada 2007, s. 46.

³⁵ H. Kern, Přehled psychologie. Praha, Portál 1999, s. 62.

organizačně zvládnout. Musí posoudit, která z her je vhodná pro konkrétní výchovný a vzdělávací cíl, vzít v úvahu věk a možnosti žáků. Pro mladší děti by měl volit jednodušší a méně náročné hry a s postupujícím věkem přidávat na náročnosti. Velká pozornost by měla patřit metodické přípravě. To znamená pečlivě provést didaktické úpravy tak, aby hra splnila předpokládaný cíl.³⁶

Metodická příprava k začlenění her do výuky by měla obsahovat:

- vytyčení cílů (kognitivní, sociální, emocionální, ujasnění důvodů pro volbu konkrétní hry)
- diagnóza připravenosti žáků (potřebné vědomosti, dovednosti, zkušenosti, přiměřená náročnost hry)
- ujasnění pravidel hry (jejich znalost žáky, jejich upevnění, eventuálně jejich obměna)
- vymezení úlohy vedoucího hry (řízení, hodnocení, svěření této funkce žákům po nabytí zkušeností)
- stanovení způsobu hodnocení (diskuze, otázky subjektivity)
- zajištění vhodného místa (uspořádání místnosti, úprava terénu)
- příprava pomůcek, materiálu, rekvizit (možnosti improvizace, vlastní výroba)
- určení časového limitu hry (rozvrh průběhu hry, časové možnosti účastníků)
- promyšlení případných variant (možné modifikace, iniciativa žáků, rušivé zásahy)³⁷

Realizace každé didaktické hry vyžaduje dodržování specifických přístupů a podmínek. Mimo obecných didaktických zásad je při metodické přípravě k efektivnímu zavedení didaktických her do výuky nutné respektovat speciální hlediska. Aby vše proběhlo v pořádku, je nutná precizní příprava učitele. Ten musí vše dobře časově rozvrhnout, zhruba odhadnout průběh a reakce žáků, přesně a detailně vysvětlit pravidla, a vyvarovat se tak neshodám, diskuzím, hádkám nebo domýšlení pravidel. Vhodné je vytvořit si metodické listy. Potom může učitel hru používat opakovaně nebo si vyměňovat nápady se svými kolegy.

Metodický list by měl obsahovat tyto informace:

---

³⁶ T. Kotrba – J. Lacina, *Aktivizační metody ve výuce*. Brno, Barrister & Principal 2011, s. 116 – 117.

³⁷ J. Maňák – V. Švec, *Výukové metody*. Brno, Paido 2003, s. 129.

- název hry, autora, dobu vzniku
- pomůcky ke hře, nároky na vybavení (projektor, počítač ...)
- stručná, výstižná, srozumitelná a jednoznačná pravidla
- pedagogický cíl a podrobné instrukce pro učitele
- způsob hodnocení výsledků a průběhu hry
- další varianty a modifikace hry
- zvláštní poznámky
- náměty na diskuzi s žáky³⁸

2.4.4 Vedení a organizace didaktické hry

Pokud chce učitel do výuky zařadit hru, měl by se zařídit tak, aby žáci sami chtěli hrát a neměli pocit, že je do hry někdo nutí. Podle Pišlové je dobré začínat ji se slovy: *Pojďme, budeme si hrát a ne dnes si zahrajete*. Přístup a postoj dítěte ke hře je velmi důležitý a má velký vliv na průběh celkový výsledek hry. Před začátkem hry je nutné jasně a srozumitelně vysvětlit žákům pravidla a posléze si ověřit, že je všichni správně pochopili. Po ukončení hry dojde k vyhlášení výsledků a hodnocení hry. Učitel by si měl udělat ještě své hodnocení, při kterém si odpoví na otázky, zda hra splnila účel, jestli děti hrály s nadšením a poctivě, zda není třeba nějakým způsobem upravit pravidla. Toto zamyšlení nad kvalitou odvedené práce by měl učitel využít pro příští přípravu.³⁹

Hru je vždy nutné vybírat především podle výukových i výchovných cílů. Dalšími aspekty, které ovlivňují učitelovu volbu pro konkrétní hru, jsou věk, počet dětí ve třídě, schopnosti a dovednosti konkrétních žáků, časové možnosti, zvláštnosti a klima v daném třídním kolektivu. Učitel musí mít na paměti, že každá třída pracuje jinak, tudíž osvědčená hra nemusí v každé třídě fungovat.⁴⁰

Didaktickou hru je možné zařadit do každé fáze vyučování (nejčastěji je ale v procvičovací a opakovací). Motivační hra by měla být zábavná a krátká. Měla by u žáků vzbudit zájem o poznání. Většinou se účastní celá třída a zpravidla se nehodnotí. Hra, která je zařazena na místo výkladu, mívá charakter úlohy s problémovým řešením, kdy žáci vyvozují a dopátrají se závěrů. Při procvičování hra žáky aktivizuje a upevňuje znalosti a

³⁸ T. Kotrba – J. Lacina, *Aktivizační metody ve výuce*. Brno, Barrister & Principal 2011, s. 116 – 120.

³⁹ S. Pišlová, *Jazykové hry*. Praha, Fortuna 2008, s. 9 – 10.

⁴⁰ T. Houška, *Škola je hra*. Praha, Houška 1993, s. 18.

dovednosti zábavnou formou. Učí žáky prakticky využívat nabyté znalosti. Téměř na všechny druhy učiva lze vymyslet hru nebo soutěž. Pro úspěch je nutná správná organizace.⁴¹

Je otázka, zda je vhodné častěji opakovat známé hry, nebo se spíše snažit do výuky stále zařazovat hry nové. Záleží na mnoha okolnostech (doba, místo, kolektiv, typ hry). Určité hry se opakovat nedají. Podle Pišlové by nemělo být mnoho her, které se opakují a ty by se neměly opakovat často. Některé hry mohou být tradiční, například na začátku každého roku.⁴²

Do výuky je možné zařadit i dlouhodobé hry. Ty jsou rozděleny na sérii krátkých aktivit spojených jedním motivem, jednou myšlenkou. Ve hře platí jedno hodnocení. Taková etapová hra výuku osvěží, je pro žáky velmi přitažlivá a jejich pozornost udrží velmi dlouho (třeba i celý rok). Je vhodné zařadit etapu hry vždy do stejné doby ve výuce (například na začátek hodiny). Hra ale nemusí probíhat jen ve škole. Žáci mohou plnit například speciální úkoly i mimo vyučování. Hra je účinnější, když žáci dopředu vědí, co je v další etapě čeká. Potom se na ni těší, mohou se na ni připravit. Jednotlivé etapy spojuje motivace, cíl a způsob hodnocení. Začátek hry je vhodné uvést nějakým neobvyklým, výrazným zahájením. Tím může být např. dopis, zpráva, citát nebo může být provedeno na nějakém zvláštním místě. Tímto žáky učitel upoutá a získá. Své zahájení může mít i každá etapa. Udržuje se tím kontinuita celé hry. Velmi důležité je i ukončení, to znamená vyhodnocení a shrnutí celé hry, kde proběhne i zobecnění veškerého poznání. Závěr hry může být zároveň motivací pro hru další. Zkončení má často podobnou formu jako zahájení, čímž jsou propojeny všechny etapy a je dovršena základní myšlenka, která žáky po celou dobu hry provázela. Na konci hry by měli mít všichni žáci dobrý pocit z překonání neznalostí, získání nových poznatků i z prožitku hraní a vítězství. Závěr hry bývá spojován s rozdělováním odměn. Je dobré, aby byly odměněny všechny děti. Nemělo by se ale jednat o hodnotné ceny. Etapovou hru lze hrát s dětmi každého věku, pokud se mu přizpůsobí. Frekvence etap by měla být vysoká.⁴³

Dlouhodobá hra má v sobě zajisté zakomponovaný silný motivační prvek a dokáže žáky zaujmout na velmi dlouhou dobu. Oproti jednorázové hře ale musí být mnohem náročnější na přípravu, protože učitel musí mít jednotlivé kroky dopředu pečlivě

---

⁴¹ S. Pišlová, Jazykové hry. Praha, Fortuna 2008, s. 10 – 11.

⁴² Tamtéž, s. 12.

⁴³ Tamtéž, s. 13 – 15.

promyšlené. Učitel, který plánuje zařadit dlouhodobou hru do výuky, by proto měl mít dle mého názoru určitou zkušenost.

Ve hře by neměla chybět motivace, jelikož má velký podíl na úspěchu. Neměla by být příliš dlouhá a vždy by měla obsahovat nějaký nový prvek (měla by být jiná než ta předchozí). Jeden z běžných motivů, který je obsažen v každé hře, je odměna, úspěch, trest, neúspěch.⁴⁴

Hodnocení hry může být průběžné, které probíhá po celou dobu hraní (hodnoceno je každé kolo, všechny úseky), a celkové, které je na konci hry. Nejčastěji se hodnotí kladnými a trestnými body. Více přitažlivé je ale pro žáky nějaké jiné hodnocení. Například pokud se hraje o něco konkrétního. Hodnocení hry je úzce spojeno s motivací.

Před začátkem hry si musí pedagog opatřit pomůcky, z nichž mnohé je nutné si vyrobit.⁴⁵

2.4.5 Struktura didaktické hry

1. Stanovení cíle

Úkol didaktické hry je vždy podřízen vzdělávacímu cíli, proto jej stanovuje učitel. Vyvolává zájem žáků, aktivizuje jejich pozornost a zprostředkovává poznatky. Cíl dává didaktické hře smysl, což je důvod, proč se taková hra sestavuje a využívá. V didaktických hrách se uplatňují úkoly, při jejichž plnění si žáci osvojují a upevňují vědomosti, dovednosti a návyky. Velmi náročné nebo naopak velmi jednoduché úkoly však žáky neaktivizují.⁴⁶

2. Stanovení pravidel

Pravidla jsou další nezbytnou součástí didaktické hry, neboť organizují hravou činnost tak, aby se skutečně zaměřovala na plnění daného úkolu. Žák dostává přesné instrukce, jak si má ve hře počínat, co může a nesmí dělat. Pravidla zabraňují tomu, aby se hra vyvíjela živelně. Tím, že pravidla přesně organizují činnost žáka, zvyšují přitažlivost hry. Většinou právě porušení pravidel zbavuje hru zajímavosti a radostného napětí. Pravidla jsou opěrným bodem pro myšlení a jednání žáků. Proto musí být stručná, jasná a přesná. Musí

---

⁴⁴ S. Pišlová, Jazykové hry. Praha, Fortuna 2008, s. 16.

⁴⁵ S. Pišlová, Jazykové hry. Praha, Fortuna 2008, s. 14 – 20.

⁴⁶ G. Petty, Moderní vyučování. Praha, Portál 1996, s. 182

poskytovat možnost kontroly a sebekontroly. Aby didaktická hra byla hrou, musí pravidla zdůrazňovat některý citový prvek (např. soutěživost – kdo dříve, kdo lépe, kdo více, aj.).⁴⁷

3. Vlastní hravá činnost

Vlastní hravá činnost jako další část didaktické hry má pro žáka největší význam. Učitel využívá hru pro její didaktický úkol, ale žák ji hraje hlavně pro zajímavou činnost. Právě hravá činnost je tím, co dělá hru hrou. Bez hravé činnosti by didaktický úkol ztratil pro žáky půvab a nepodněcoval by jejich aktivitu. Hravou činností se dosahuje didaktického cíle – řeší se zadaný úkol. V didaktické hře musí být přesně vymezeno, co má žák dělat, aby pro něj tato činnost byla dostatečně zajímavá a přitažlivá. Podle Pettyho je vhodná didaktická hra, při které žák ani nepozoruje, že plní určitý úkol, záměr. Hravá činnost více či méně maskuje a zakrývá didaktický cíl hry. Žák musí převážně cítit, že si hraje, ne že se učí. Hravý prvek musí navenek dominovat nad vlastním úkolem. Hravá činnost umožňuje zařadit do vyučovacích hodin i takové úkoly, jejichž plnění by jinak bylo velmi suchopádné a abstraktní, např. osvojování si číslovek nebo matematických pojmů.⁴⁸

Nemyslím si ale, že je úplně vhodné, aby žák neměl pocit, že se při hře učí. Pokud se žáci něčemu naučí při hře, mají většinou radost a hezký pocit z dobře odvedené práce. To je aspekt, který by dle mého z výuky vymizet neměl.

4. Závěr, vyhodnocení hry

Je nezbytné, aby didaktická hra byla ukončena vyhlášením výsledků – zhodnocením účasti jednotlivých žáků, popřípadě skupin, družstev nebo celé třídy. Ukončení je vlastně kontrolou, jak žáci zachovali pravidla a splnili úkol, který jim byl zadán. Závěr hry obvykle směřuje k celkovému hodnocení činností žáků při hře, popřípadě k odměňování účastníků, kteří podali nejlepší výkony. Je nutné, aby byl výkon žáků ve hře hodnocen co nejpozitivněji. Hodnocení do značné míry určuje, zda se budou probouzet žákovy zájmy o poznávání a zda si žák předmět oblíbí. Z toho však plyne, že didaktické hry by měly být voleny tak, aby v nich našli uspokojení z činnosti jak výborní, tak průměrní žáci. Hra by nikdy neměla vyústit do závisti a nevraživosti mezi žáky nebo do podceňování schopností jednotlivých účastníků. Rozčarování ze hry snižuje její racionální výchovné využití.⁴⁹

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 182

⁴⁸ G. Petty, *Moderní vyučování*. Praha, Portál 1996, s. 183

⁴⁹ Tamtéž, s. 184

3. Didaktické hry v učebnicích ČJ

Pro zjištění četnosti výskytu didaktických her v učebnicích českého jazyka byla vybrána čtyři nejrozšířenější a nejpoužívanější nakladatelství. Jsou jimi SPN, Alter, Nová škola a Fraus. Pozornost bude věnována učebnicím pro čtvrtý ročník, konkrétně nauce o stavbě slova, protože tato látka je předmětem zkoumání této diplomové práce. Na tomto místě bude krátce uvedeno, jak jednotlivé učebnice danou tematiku zpracovávají a zda využívají nějaké formy didaktických her.

SPN

Učebnice: E. Hošnová, M. Šmejkalová, J. Vaňková, 2009

Na začátku jednotlivých podkapitol ke stavbě slova je vždy text, ve kterém se vyskytují jevy, se kterými se bude pracovat (často jsou barevně zvýrazněny). Následuje práce s textem, která spočívá ve vyhledávání, pozorování, porovnávání nebo vypisování daného jevu. Dále je v učebnici poučka, která látku vysvětluje, a cvičení k procvičení. Ve cvičeních žáci vždy něco vypisují, přiřazují, vymýšlejí, hledají podobnost, společnou část, vysvětlují nebo doplňují.

Pracovní sešit: M. Buriánková, Z. Dvořáková, M. Šmejkalová, 2009

Pracovní sešit obsahuje cvičení, kde žáci vyhledávají určitá slova, zapisují je do tabulky podle stavby, vyznačují předpony a nahrazují je jinými, hledají slova, která mají jen kořen, vymýšlejí předpony k danému kořenu, hledají příbuzná slova, vyškrtávají ta, která příbuzná nejsou, rozlišují slova s předponou a předložkou, doplňují předpony. Zajímavé je cvičení, kde žáci vymýšlejí slova – *ten, kdo pozoruje, hraje, na klavír, lyžuje, chová zvířata, místo, kde se tiskne, čeká, ková, uskladňují lyže*. U těchto slov mají žáci vyznačit příponu.

Za didaktickou hru bychom mohli v pracovním sešitě považovat křížovku nebo odhalování vetřelce (přiřazování předpon ke skupině jezd, jedna z nich nejde). V učebnici žáci soutěží, kdo vymyslí nejvíce slov s daným kořenem, nebo si vytvářejí kvarteto, které si posléze mohou zahrát. I jiná cvičení v učebnici i v pracovním sešitě, která bychom za hru neoznačili, jsou pro žáky zajímavá. Velmi přitažlivá je pro žáky zejména tabulka, ve které zhodnotí, jak se danou látku naučili (podle kategorií *vše umím výborně, někdy udělám chybu, dělám ještě dost chyb, zatím se mi moc nedaří*). Následuje test, v němž si žáci ověří své mínění.

Kromě učebnice a pracovního sešitu vydalo nakladatelství SPN další výukové materiály v podobě nejrůznějších pracovních sešitů. Zajímavá je zejména Barevná čeština pro čtvrtáky od autorek J. Pavlová, S. Pišlová.

Nová škola

Učebnice: H. Mühlhauserová, Z. Janáčková, O. Příborská, J. Zbořilová, 2009

Celou učebnicí žáky provází postava vodníka, který pro ně na konci každé kapitoly připravil závěrečné opakování. Za každé správně vypracované cvičení žáci dostanou odměnu (v nauce o stavbě slova je to pentlička). Na konci roku žáci dostanou diplom, kde bude zaznamenán jejich výsledek. Na začátku kapitoly je vždy text, se kterým žáci pracují. Žáci mají vyhledat příbuzná slova ke slovu ryba a vymýšlet slova podřazená. Ještě před poučkou je slovo přirovnáváno k domu, protože je stejně jako on sestaveno z určitých částí, které musí pasovat. Ve cvičeních žáci vyhledávají, vypisují, popisují obrázek s využitím předložek, tvoří spojení s předložkami a slova s tvarově stejnými předponami, rozhodují, zda se jedná o předložku, nebo o předponu, odůvodňují pravopis a doplňují. Zajímavé je cvičení, kde žáci říkají jedním slovem, např. babička, která nemá zuby.

Pracovní sešit: J. Kvačková,

Pracovním sešitem žáky provází dvě děti, František a Anežka, se kterými soutěží. V každé kapitole je pět cvičení označených hvězdičkou, u kterých je zapsán počet bodů, které František a Anežka získali (maximálně pět). Pokud žáci ve třídě budou mít z daného cvičení bodů více (za každou chybu se jeden bod odčítá), mohou si vybarvit jeden obrázek na kartičce, která je k pracovnímu sešitu přidána. Záleží pak na každém učiteli, jak vše na závěr roku zhodnotí. Ve cvičeních žáci vyhledávají slova s předponami, doplňují do slov předpony tak, aby dávala smysl, řadí k sobě slova se stejným kořenem, mění tvar slov podle předložek, rozlišují mezi předponami a předložkami.

Za hru můžeme v pracovním sešitě označit křížovku nebo spojování obrázků. Přestože hravých cvičení zde není moc, můžeme celkovou koncepci učebnice i pracovního sešitu označit za dlouhodobou hru, která žáky provází celý školní rok. Pro žáky je to silná motivace k tomu, aby se stále snažili.

Kromě učebnice a pracovního sešitu nakladatelství Nová škola vydalo pracovní sešity, ve kterých je možné najít více hravých cvičení, jako jsou nejrůznější křížovky, vybarvovací obrázky, obrázkové spojovačky aj.

Alter

Učebnice: R. Čechura, M. Horáčková, H. Staudková, 1996

Na začátku kapitoly o stavbě slova se nachází text s barevně vyznačenými kořeny u slov *Záběhlíci, běhu, běžci, běhá, předbíhat* atd. Tato slova mají žáci napsat na tabuli a pozorovat, jak se v kořenu některé hlásky mění. Dále mají vyskloňovat slovo *běžec* a vyčasovat *běhat*, u jednotlivých tvarů mají podtrhnout koncovky. Následují poučky o jednotlivých pojmech. Následná cvičení se týkají rozepisování slov do tabulek, vypisování určitých slov, tvoření předložkových spojení, psaní slov s danými příponami, hledání slov se stejným kořenem, hledání v Pravidlech českého pravopisu, tvoření slov, doplňování předpon nebo rozhodování mezi předložkou a předponou. Cvičení jsou často postavena na pozorování změn. Kromě úkolů na stavbu slov jsou zde také cvičení na procvičování slovních druhů, časování nebo skloňování. Poměrně často se zde vyskytují vyprávěcí cvičení (většinou následuje za úvodním textem, např. *které povolání se vám líbí a proč, kterým sportům se věnujete* atd.

Pracovní sešit: M. Horáčková, H. Staudková,

Pracovní sešit se graficky velmi podobá učebnici a na rozdíl od jiných pracovních sešitů je i stejně barevný. Na učebnici často odkazuje, především na texty, ale i na jiná cvičení, se kterými mají žáci pracovat při jejich vyplňování. Poměrně hodně cvičení je zaměřeno na porozumění textu. Žáci mají svými slovy popsat poučku z učebnice, doplňovat slova do vět tak, aby vznikla poučka, vybrat ze dvou možností tak, aby text dával smysl. Podobně je kladen důraz i na vyjadřování žáků. Píší věty, v nichž mají všechna slova stejné začáteční písmeno nebo se snaží vymyslet co nejvíce příbuzných slov ke slovu *hrad* a ta zakomponovat do souvislého textu. V dalších cvičeních žáci vypisují, vyznačují, skloňují, časují, píší slova s uvedenými předponami a příponami, doplňují předložky, vkládají slova mezi předložková spojení, řeší hádanky s významy slov nebo vyhledávají v Pravidlech českého pravopisu slova s předponami.

Učebnice i pracovní sešit nakladatelství Alter jsou založené na komplexnosti a propojování učiva s důrazem na porozumění textu a vyjadřovací schopnosti žáků. Didaktických her zde mnoho nenajdeme. Jedná se například o hádanky se slovy nebo se sbírají body za určitá cvičení, která žáci vyplní bez chyby.

Fraus

Učebnice: J. Kosová, G. Babušová, A. Řeháčková, 2009

Nakladatelství Fraus zařadilo nauku o stavbě slova do třetího ročníku a ve čtvrtém tuto látku zpracovává jen ve formě opakování. Jedná se tedy o učebnici pro třetí ročník. V učebnicích od Frause se kapitoly nejmenují podle látky, která se probírá, ale mají tematické názvy podle textů. Kapitola se stavbou slova se jmenuje *Vzdušná*. Úvodní text je o letišti. V něm jsou některá slova zvýrazněna a žáci si mají všimnout toho, co mají společného (slova se stejným kořenem). Následuje poučka o tom, co jsou slova příbuzná a co je kořen. Ve cvičeních žáci vyznačují kořen, hledají příbuzná slova. Po poučce o předponách a příponové části žáci vyhledávají předpony a příponové části, říkají slova příbuzná, doplňují vhodné předpony před kořen a příponové části za kořen, vymýšlí slova příbuzná a tvary slov. Dále se učebnice v jednom cvičení zabývá psaním ú uprostřed slova. Problematika předpon a tvarově stejných předložek se zde neprobírá, protože žáci ještě neznají slovní druhy.

Pracovní sešit: J. Kosová, G. Babušová, A. Řeháčková, 2009

V pracovním sešitě jsou cvičení, ve kterých žáci rozřazují slova do skupin dle příbuznosti, kroužkují slova, která jsou tvary jednoho slova, vyznačují jednotlivé části u daných slov, mění tvary slov tak, aby sestavili větu, nebo píší slova s daným kořenem.

Učebnice nakladatelství Fraus si zakládají na mezipředmětových vztazích, i když ty jsou mnohdy neprovázané a uměle vytvořené. V učebnici ani v pracovním sešitě není dostatečné množství cvičení, aby si žáci látku opravdu zažili. V kapitole, která se věnuje stavbě slova, nejsou cvičení, která bychom mohli považovat za didaktickou hru, ale na jiných místech se v učebnici i v pracovním sešitě nacházejí osmisměrky, křížovky, spojovačky, vybarvovací obrázky aj.

Celkově můžeme říci, že se v učebnicích a v pracovních sešitech nenachází příliš mnoho didaktických her. Musíme mít ale na paměti, že se jedná o základní učební materiály. Učebnice by měla být především pro žáky. To znamená, že musí být dobře strukturovaná a přehledná, aby se v ní žáci vyznali. Měla by obsahovat srozumitelné poučky a vhodná cvičení k procvičení. Ani v pracovním sešitě nemusí být nutně didaktické hry. Ale úlohy by měly být rozmanité, zajímavé a přemýšlivé, aby je žáci vyplňovali

s chutí. Dobré by také bylo, aby učebnice a pracovní sešit byly pro žáky graficky přitažlivé.

Hry by měl do výuky zařazovat učitel podle svého mínění, svých zkušeností nebo rad kolegů. Inspirací, kde hry čerpat je mnoho, není tedy nutné, aby byly obsaženy v učebnicích.

4. Dotazníkové šetření

Prostřednictvím internetových stránek survio.com jsem vytvořila online dotazník pro učitele českého jazyka na prvním stupni základních škol. Odkaz na dotazník jsem rozeslala e-mailem do mnoha základních škol v Praze a ve středních Čechách s prosbou o předání dotazníku prvostupňovým vyučujícím. Zpět se mi vrátilo 116 vyplněných dotazníků.

Z odpovědí učitelů jsem chtěla zjistit, jak se didaktické hry podílejí na výuce českého jazyka, jak jsou vyučující s touto metodou spokojeni, jak efektivní jsou hry pro jejich výuku.

Ze sto šestnácti pedagogů, kteří mi dotazník vyplnili, jich pouze šest zaškrtnulo, že didaktické hry ve své výuce nepoužívá. Mohlo by se zdát, že výuku s pomocí didaktických her upřednostňuje 93,5% učitelů, ale spíše toto číslo ukazuje na fakt, že dotazník vyplňovali především učitelé, kteří k tomuto tématu mají blízko, a tudíž se k němu chtěli vyjádřit. Vzhledem k počtu škol, které jsem obeslala je zřejmé, že mnoho vyučujících na dotazník vůbec nereagovalo (otázkou je, zda se tak stalo z nedostatku času nebo pro nízký zájem oslovených vyučujících). Možné také je, že k mnohým vyučujícím se dotazník od vedení školy nedostal.

Závěry vyvozené z dotazníku zřejmě nebudou mít pro nízký vzorek respondentů příliš vysokou vypovídací hodnotu, přesto nejsou úplně nezajímavé.

Didaktické hry ve výuce českého jazyka na prvním stupni základní školy – dotazník pro učitele

Vážený učitelé,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Ve své práci se zabývám využitím didaktických her ve výuce českého jazyka na prvním stupni základní školy. Vy, jakožto učitelé, mi můžete poskytnout důležité informace. Zajímá mě, zda ve výuce českého

jazyka využíváte nějaké didaktické hry, v jaké fázi hodiny, jak často, jaký spatřujete přínos ve využívání her atd. Za didaktickou hru považujte jakoukoliv zábavnou činnost, kterou žákům zpestřujete Vaši výuku a kterou směřujete ke splnění výukových cílů. Všechny Vaše odpovědi budou zpracovány anonymně, nikde nepoužiji žádné Vaše osobní údaje.

Děkuji Vám za Váš čas, který věnujete vyplnění dotazníku.

Anna Kalátová

1. Jak dlouhá je vaše pedagogická praxe?

- a) 0 – 3 roky
- b) 3 – 10 let
- c) více než 10 let

2. Používáte ve výuce českého jazyka didaktické hry?

- a) ano
- b) ne

Otázku č. 3 a č. 4 vyplní učitelé, kteří hry nepoužívají. Ostatní pokračují od otázky č. 5.

3. Z jakého důvodu nepoužíváte didaktické hry?

- a) přílišná časová náročnost v hodině
- b) nedůvěra v efektivitu
- c) nekázeň žáků při hře
- d) přílišná časová náročnost na přípravu

4. Uvažujete o zařazení didaktických her do výuky?

- a) ano
- b) ne

5. Jak často používáte didaktické hry při hodinách českého jazyka?

- a) každou hodinu
- b) několikrát do týdne
- c) jednou za týden
- d) několikrát do měsíce
- e) méně než jednou za měsíc

6. V jaké fázi hodiny hry používáte?

- a) v motivační
- b) ve výkladové
- c) v opakovací

7. Odkud hry převážně čerpáte?

- a) tvořím si je
- b) od kolegů
- c) z literatury

8. Používáte osvědčené hry opakovaně?

- a) často
- b) občas
- c) jen ty nejlepší
- d) spíše ne
- e) ne

9. Plní vaše didaktické hry výukové cíle?

- a) ano
- b) většinou ano
- c) většinou ne
- d) ne

10. Jaké spatřujete při hrách největší negativum?

- a) časová náročnost ve výuce
- b) nejistota úspěchu
- c) časová náročnost na přípravu
- d) nekázeň žáků
- e) žádná

11. V čem vidíte největší přínos didaktických her?

- a) motivace žáků
- b) kladný vztah žáků k předmětu

- c) snadnější a trvalejší zapamatování učiva
- d) větší soustředěnost žáků

Vyhodnocení dotazníku

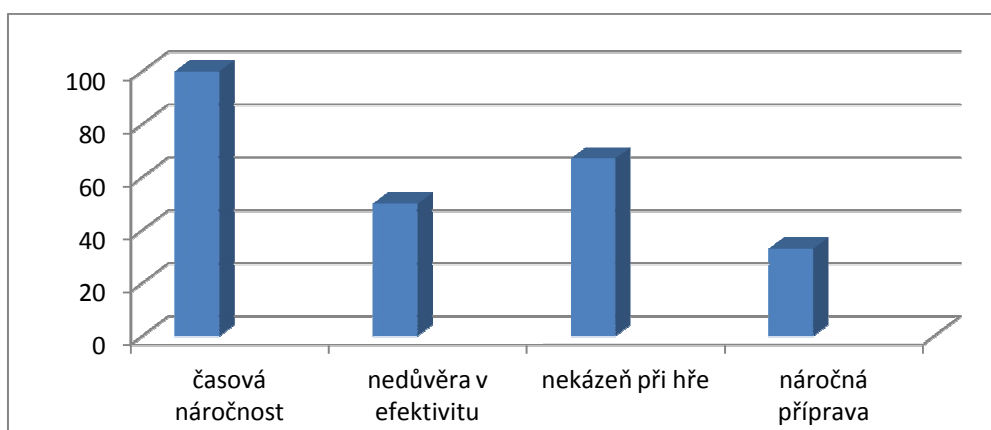
Dotazník vyplnilo 116 vyučujících českého jazyka na prvním stupni základních škol v Praze a ve středních Čechách. Jak už jsem uvedla výše, jedná se o online dotazník. Nemohla jsem tedy ovlivnit, komu se dostane do ruky. Záleželo pouze na dobré vůli učitelů, zda ho vyplní.

Z celkového počtu dotázaných, kteří používají didaktické hry ve výuce, je dvacet dva vyučujících s praxí do tří let, padesát devět s praxí od tří do deseti let a dvacet devět s praxí delší než deset let. Toto rozčlenění podle délky praxe je bráno jako východisko pro vyhodnocení výsledků dotazníku. Hodnoty v grafech jsou pro přehlednost uvedeny zaokrouhleně v celých procentech.

Nepoužívání didaktických her

Šest respondentů z celkového počtu vyučujících uvedlo, že ve své výuce nepoužívá žádné didaktické hry. To se děje zejména pro vyšší časovou náročnost ve vyučování. Dalšími důvody jsou nedůvěra v efektivitu, nekázeň žáků při hře a časová náročnost na přípravu hodiny. 83% z nich neplánuje zařadit hry do své výuky, ani o tom neuvažuje.

Graf 1: Důvody pro nepoužívání didaktických her

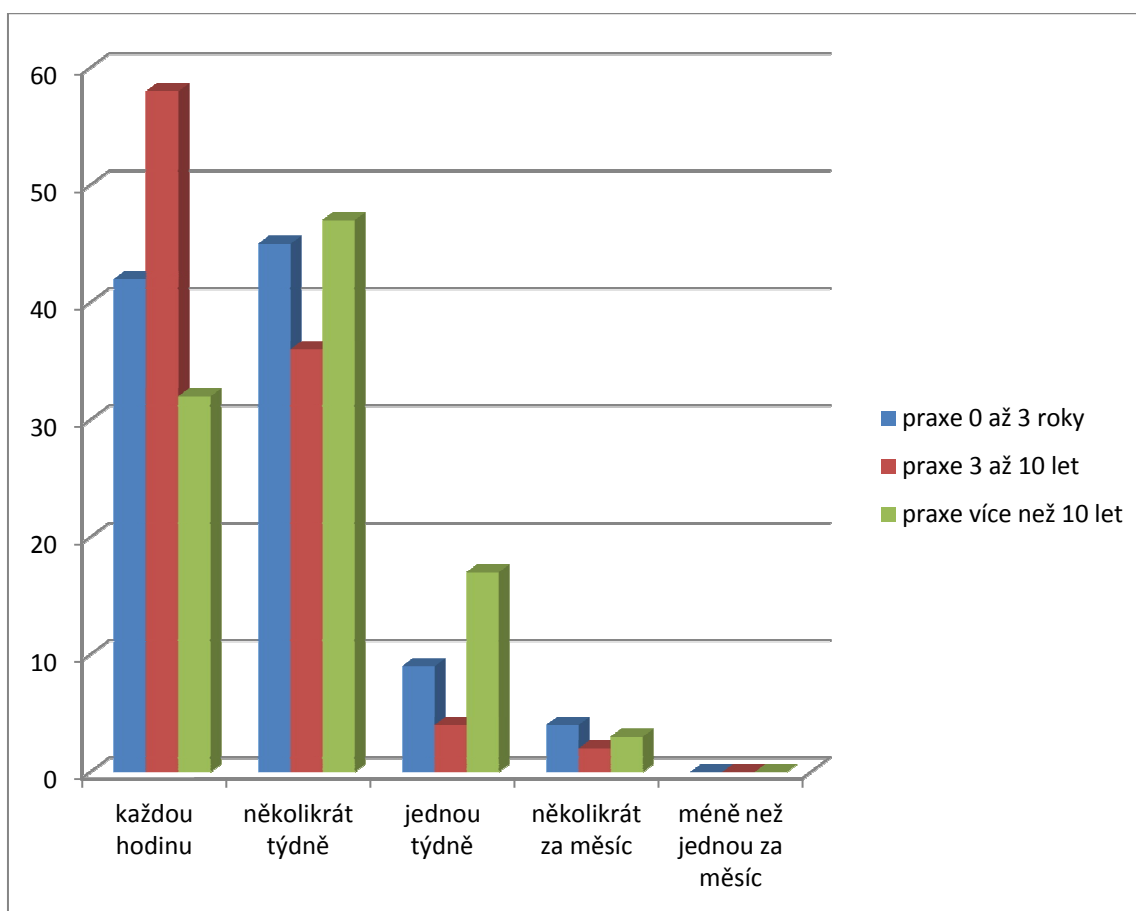

Četnost používání didaktických her ve výuce

Většina vyučujících používá ve své výuce didaktické hry často a pravidelně. Téměř všichni učitelé s nejkratší praxí zařazují hry každý den nebo alespoň několikrát týdně. Zanedbatelný je podíl těch, kteří hry používají jen zřídka. Více než polovina učitelů s praxí od tří do deseti let zařazují hry každou hodinu, 36% pak několikrát týdně. Poněkud jiná situace byla zjištěna u učitelů s nejdelší praxí. Zde je největší podíl těch, kteří používají hry několikrát týdně a zhruba třetina každou hodinu. Žádný z učitelů, bez ohledu na délku praxe, nevedl, že by hry zařazoval do výuky méně než jednou za měsíc.

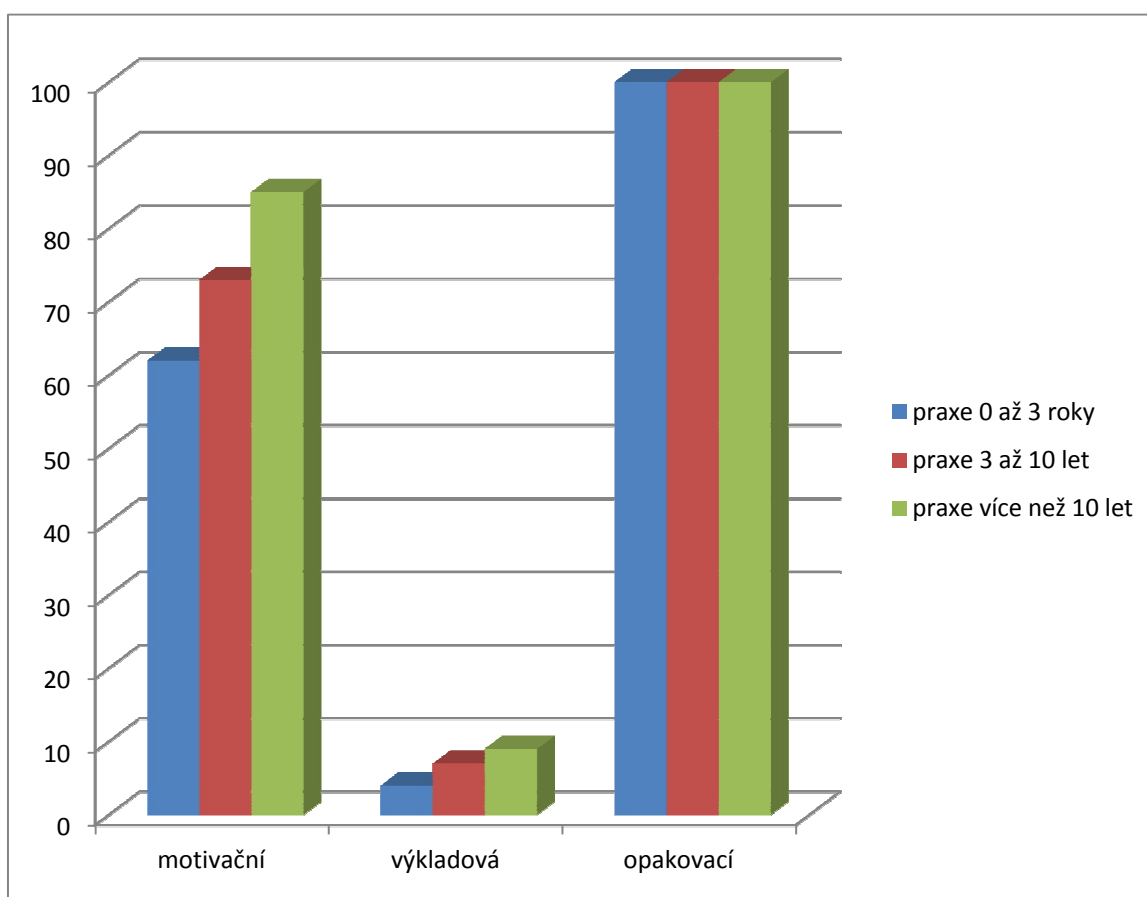
Graf 2: Četnost používání didaktických her ve výuce

Začlenění her do fáze vyučovací hodiny

Pokud jde o fázi hodiny, ve které je hra využívána, jasně vede fáze opakovací. Do této části hodiny hru zařazuje 100% učitelů. Velice hojně se s hrou pracuje také v motivační fázi. Jako nejméně vhodná metoda se hra jeví učitelům při výkladové části hodiny. Na tuto otázku odpovídali vyučující jednotně bez rozdílu délky své pedagogické praxe.

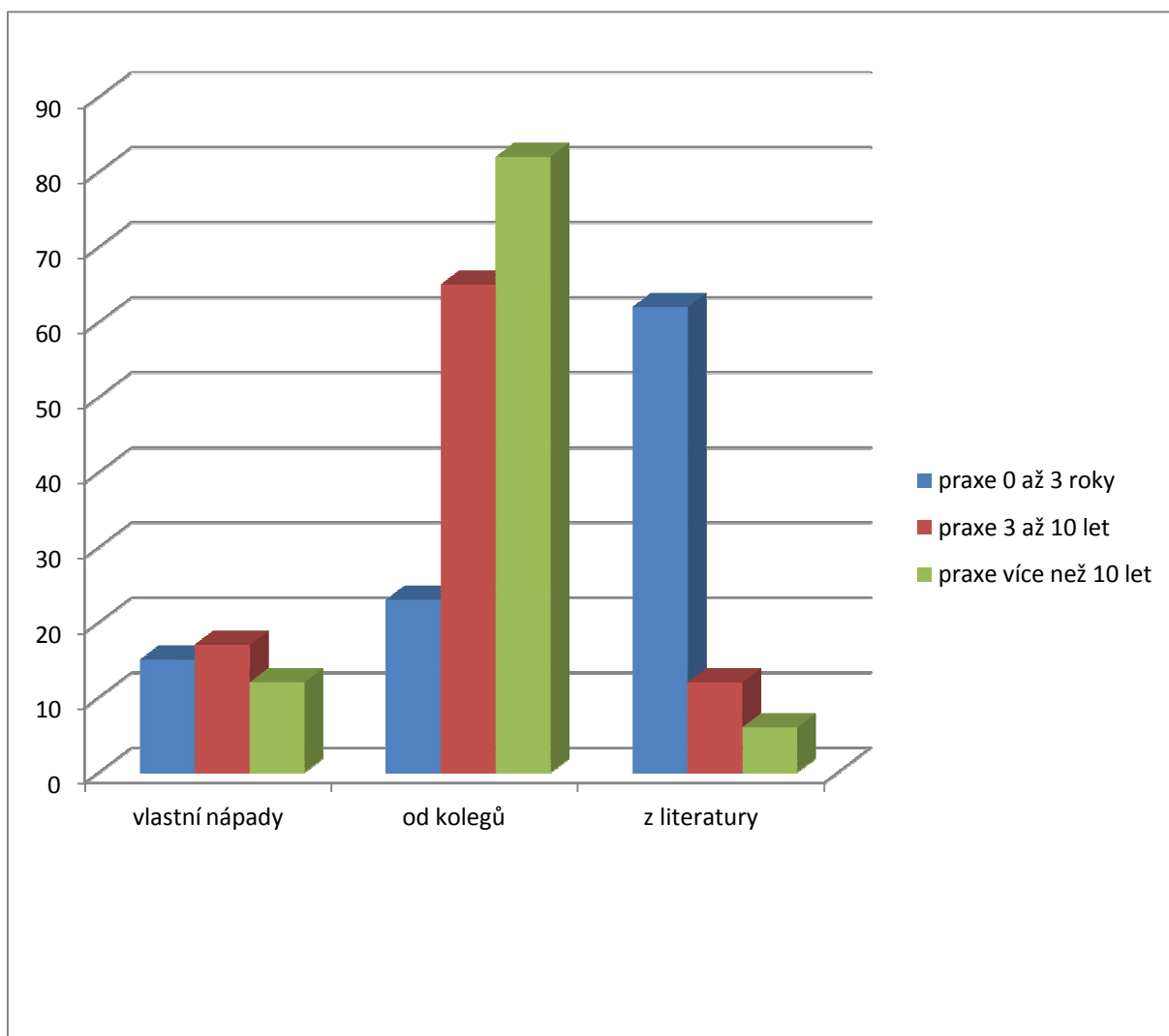
Graf 3: Začlenění her do fáze vyučovací hodiny

Inspirace pro čerpání her

Z dotazníku jasně vyplynulo, že učitelé příliš často nevymýšlejí vlastní hry. V tomto směru je největší tvůrčí činnost u učitelů prostřední kategorie, ale i zde to je jen necelá jedna pětina. Od kolegů přejímají hry nejvíce učitelé s nejdelší praxí, dále učitelé se středně dlouhou praxí a nejméně začínající učitelé. Zcela opačný je trend při čerpání z literatury, kdy téměř dvě třetiny začínajících pedagogů uvedly tento zdroj. Naopak učitelé s nejdelší pedagogickou praxí jej téměř vůbec nevyužívají.

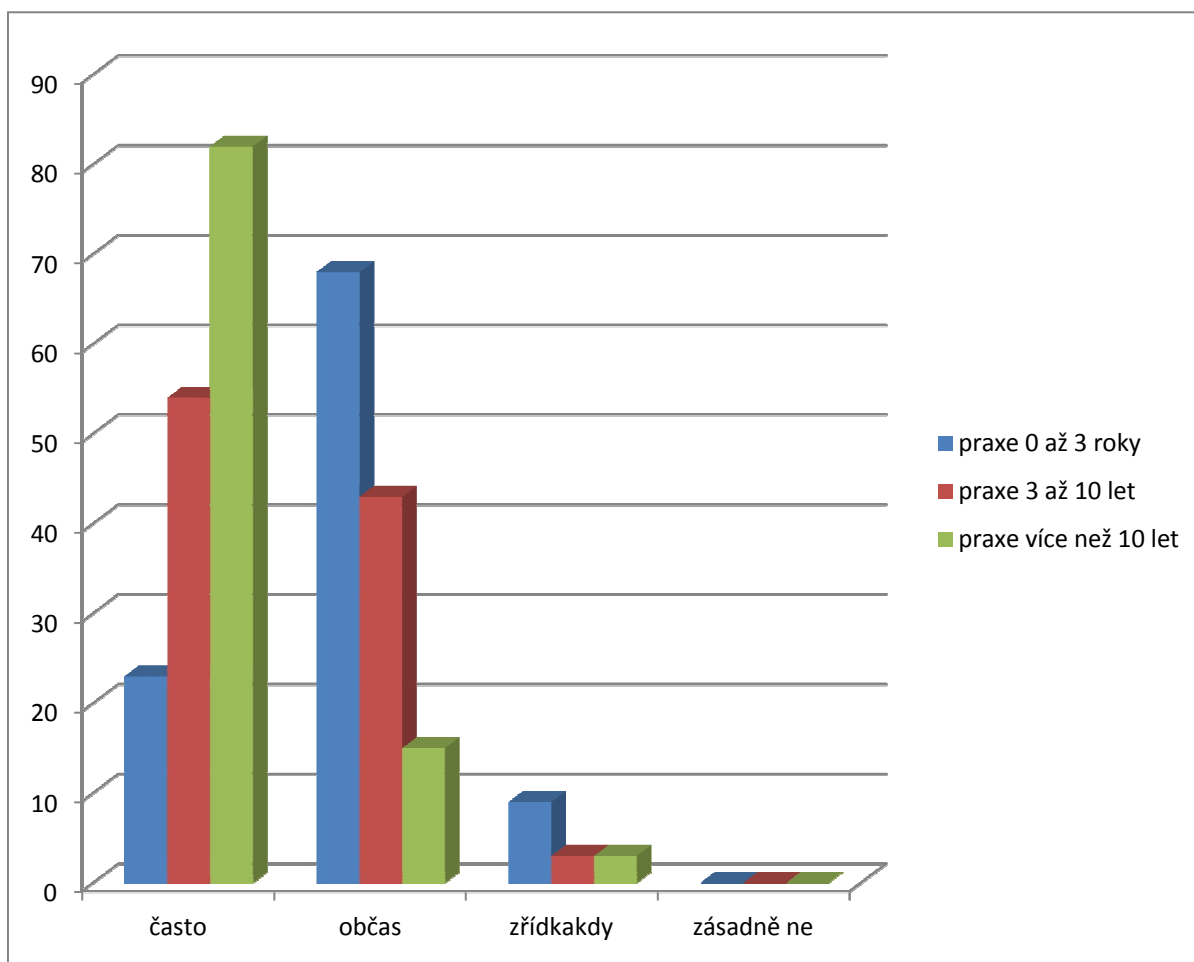
Graf 4: Inspirace pro čerpání her

Četnost opakování osvědčených her

Pokud jde o časté opakování her, nejvíce se k němu uchylují učitelé s nejdelší praxí, naopak nejméně tuto možnost označili učitelé s nejkratší praxí. I ti používají některé hry opakovaně, a to téměř ve dvou třetinách, kdy označili kolonku občas. Zhruba polovina učitelů s praxí od tří do deseti let opakuje osvědčené hry buď často, nebo občas. Poměrně malé procento ve všech kategoriích uvedlo, že hry opakuje zřídka. Nikdo z učitelů nezaškrtl, že by hry vůbec neopakoval.

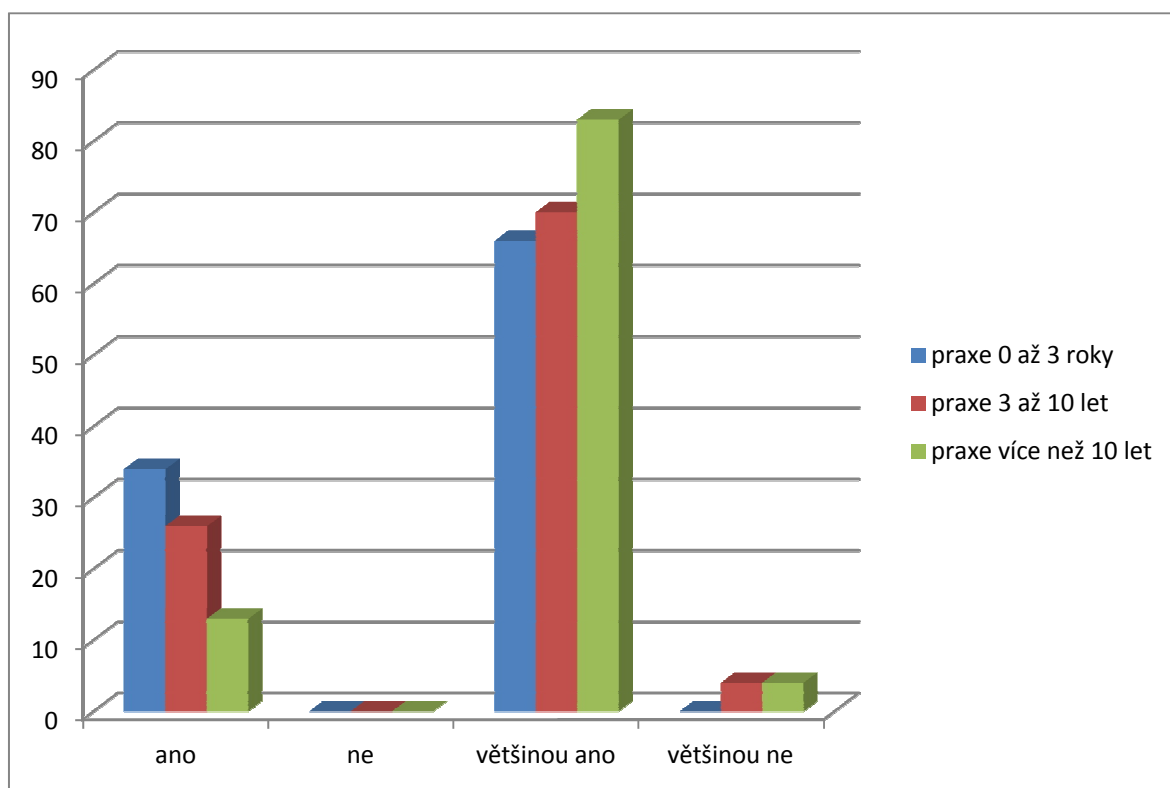
Graf 5: Četnost opakování her

Plnění výukových cílů

Didaktická hra musí vždy sledovat konkrétní výukové cíle. Pokud tyto cíle neplní, nejedná se o efektivní metodu. Naprostá většina učitelů zastává názor, že didaktické hry plní svůj výukový cíl. Pokud jde o učitele s nejkratší praxí, všichni hodnotí používání her z hlediska plnění výukových cílů zcela pozitivně (nikdo neoznačil ne ani většinou ne). Mírná skepse byla zaznamenána u poměrně zanedbatelného vzorku respondentů s delší praxí. Největší rozdíl v odpovědích většinou ano a ano je u učitelů s nejdelší pedagogickou praxí, naopak nejmenší rozdíl je u učitelů s nejkratší praxí.

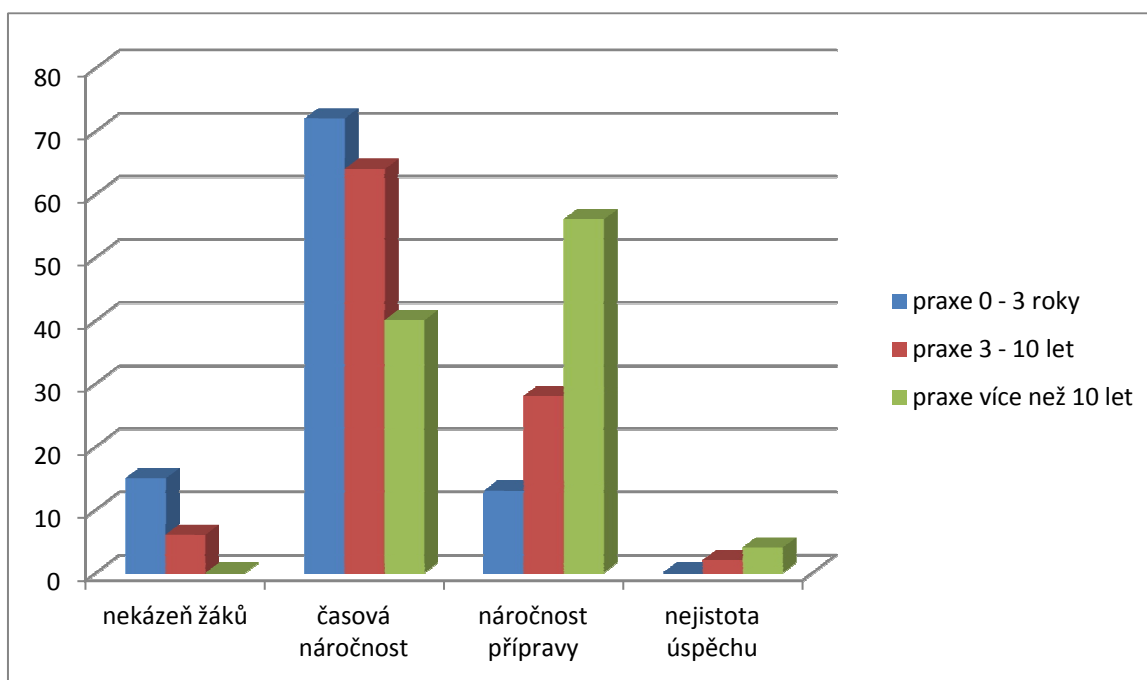
Graf 6: Plnění výukových cílů

Negativa didaktických her

Při vyhodnocení odpovědí na tuto otázku se vyskytly značné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi. Učitelé s nejkratší praxí spatřují největší negativa v časové náročnosti ve výuce. Jsou to zhruba tři čtvrtiny. S nejistotou úspěchu však nepočítá nikdo v této kategorii. Zbývá část považuje za hlavní negativa téměř ve stejném zastoupení nekázeň a náročnost přípravy. Ve skupině učitelů s praxí od tří do deseti let představuje časová náročnost rovněž největší negativum, avšak nikoli v takové výši, jako u první kategorie (asi dvě třetiny). Malý podíl negativ je přiřazen nekázní a nejistému úspěchu. Náročnost přípravy je v poměru k časové náročnosti zhruba poloviční. V kategorii učitelů s praxí nad deset roků se nevyskytly žádné případy označení nekázně jako hlavního negativa. Minimální je označení nejistého úspěchu. Za hlavní negativum označuje více než jedna polovina těchto učitelů náročnost přípravy a více než jedna třetina časovou náročnost.

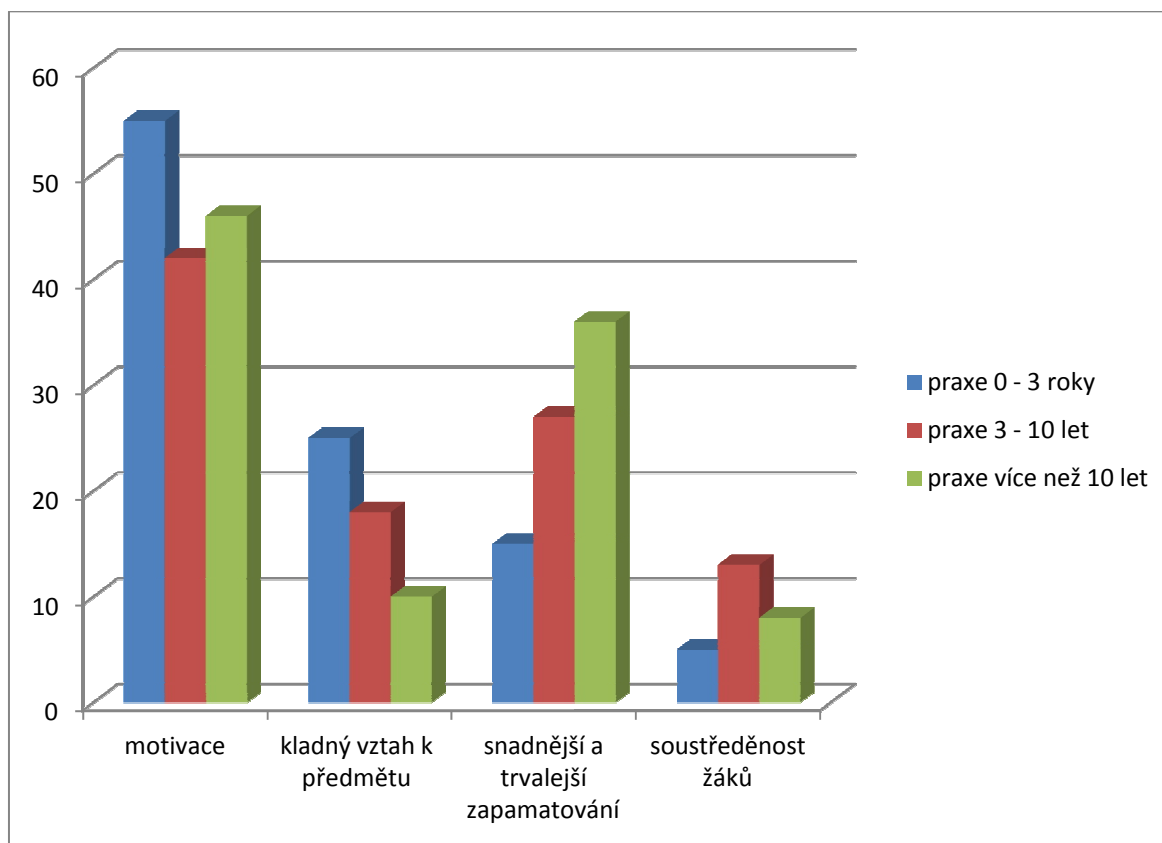
Graf 7: Negativa didaktických her

Přínos didaktických her

Všechny skupiny učitelů vidí největší přínos používání didaktických her v motivaci žáků a současně se shodly, že nejmenším přínosem je soustředěnost žáků. Kategorie učitelů s nejkratší praxí na druhém místě (jedna čtvrtina) uvedla získání kladného vztahu k předmětu, dále (15%) snadné a trvalé zapamatování. Učitelé s praxí od tří do deseti let kromě shora uvedeného označují za hlavní přínos snadné a trvalé zapamatování (v počtu cca jedné třetiny), ve vytvoření kladného vztahu k předmětu spatřuje hlavní přínos asi jedna pětina. Ještě markantnější je tento poměr u vyučujících s nejdelší pedagogickou praxí.

Graf 8: Přínos didaktických her

Celkové zhodnocení dotazníku

Dotazníkového šetření se zúčastnil poměrně malý počet respondentů ochotných ke spolupráci. Zcela zanedbatelný byl podíl těch, kteří uvedli, že ve své praxi didaktické hry nepoužívají. Nutno však připustit, že tento podíl může být podstatně vyšší, když lze vycházet z toho, že učitelé nepoužívající didaktické hry ve výuce se dotazník rozhodli nevyplňovat. Za hlavní důvod nepoužívání her lze považovat časovou náročnost, a to jak při jejich přípravě, tak i v rámci vyučovací hodiny, kde jsou učitelé limitováni plněním vzdělávacích programů a rozsahem probíraného učiva. Za další důvod nepoužívání této metody byla uvedena nekázeň a nedůvěra v efektivitu her. V tomto ohledu je však nutno zabývat se rovněž kvalitou pedagoga z pohledu zajištění kázně ve třídě a vzbuzení zájmu a zaujetí žáka pro danou činnost.

Pokud však již učitelé zařadili didaktické hry jako jednu z vyučovacích metod, používají ji velmi často, a to nejen ti, kteří vyučují krátce po absolvování fakulty, ale především i jejich kolegové s letitou praxí. Je zřejmé, že používání her se v těchto případech osvědčilo a představuje nezaměnitelnou součást vyučovací hodiny, kdy naprostá většina kantorů ji používá několikrát v týdnu, mnozí i každou hodinu.

Z hlediska začlenění didaktické hry do fáze vyučovací hodiny ji všichni vyučující uplatňují ve fázi opakovací a velká většina též ve fázi motivační. Ve výkladové fázi je naopak používána minimálně. V tomto směru jde tak ruku v ruce kombinace klasických vyučovacích metod a metod aktivizačních a zábavných. Praxe tak potvrzuje, že různé výukové metody a organizační formy vyučování patří mezi základní didaktické kategorie procesu výuky. Organizační formy výuky tvoří jednotu forem řízení učební činnosti žáků učitelem. Používání různých vyučovacích metod tak ovlivňuje dosahování výchovně vzdělávacích cílů. Inspiraci pro používání her učitelé bez rozdílu délky praxe čerpají z různých zdrojů. Nejvíce je zde zastoupen prvek kolegiality ve formě předávání dobrých a osvědčených nápadů, nelze však zapomínat ani na sebevzdělávání pedagogů a hledání nových forem výuky v podobě studia literatury i z jiných zdrojů. Zde je největší podíl získávání nových nápadů a způsobů výuky pomocí her zejména u začínajících učitelů, kterým není cizí sledovat nové trendy a seznamovat se se soudobými vědeckými pedagogickými poznatky. U starších pedagogů naopak převažuje to, že čerpají z vlastních dosavadních zkušeností a z toho, co mají osvědčené a zaběhnuté. Nebrání se ani vyměňování zkušeností a nápadů s kolegy. Zde často dochází i k opakovanému používání

her, a to zejména u učitelů s většími pedagogickými zkušenostmi. V tomto ohledu je však potřeba zabránit používání stereotypů, kdy mechanické opakování stále stejné informace a dosažení správného vyřešení úkolu bez aktivizace úsudku a myšlení, je kontraproduktivní. Současně provedený výzkum jasně ukázal na malou aktivitu vyučujících v realizaci vlastních nápadů, vymýšlení nových her nebo alespoň jejich obměňování a inovaci.

Výsledek šetření o naplnění výukových cílů vyzněl zcela jednoznačně ve prospěch her. Kategoricky se v tomto směru vyslovily všechny sledované skupiny vyučujících bez rozdílu délky jejich praxe. Podíl těch, kteří hodnotí naplnění výukových cílů negativně, je zcela zanedbatelný. Největší podíl v kladném hodnocení dosažení výukových cílů za použití didaktických her byl zaznamenán zejména u začínajících učitelů. I jejich starší kolegové považují tyto cíle z velké části za většinou splněné. Dá se tedy říci, že používání her ve výuce nemá ve svém důsledku žádná negativa. Přesto byl prováděný průzkum zaměřen i na jejich odhalení. Vyplynulo tak, že tato negativa, pokud nějaká jsou, jsou však spíše organizačního a přípravného charakteru, kdy učitelé poukazovali na náročnost přípravy a časovou náročnost začlenění hry do vyučovací hodiny (*z důvodu hraní není čas na splnění vyučovacího plánu*). Je však třeba zdůraznit, že správné začlenění didaktických her není brzdou, nýbrž prostředkem a motorem k nastartování aktivity žáka, kdy jejich prostřednictvím dojde k procvičení a snadnějšímu zapamatování probírané látky. V tomto je učiteli spatřován i nejvyšší přínos používání didaktických her, a to zejména v motivaci žáků, vytvoření jejich kladného vztahu k předmětu, a tím i vytvoření způsobu pro snadnější a trvalejší zapamatování.

5. Experiment

V Základní škole Velké Popovice jsem provedla experiment, jak efektivní může být didaktická hra v porovnání s klasickou metodou. K tomuto účelu jsem si vybrala čtvrtý ročník, ve kterém jsou tři paralelní třídy. Jedna třída se učila pouze pomocí her, druhá klasicky a ve třetí probíhala kombinovaná výuka.

5.1 Charakteristika Základní školy Velké Popovice

Základní škola Velké Popovice je venkovská, úplná škola s 1. – 9. ročníkem. Jde o školu spádovou, kterou navštěvují žáci z okolních vesnic (Petříkov, Radimovice, Popovičky, Nebřenice, Všedobrovice, Štířín, Kunice, Vidovice, Lojovice, Křivá ves, Dubiny, Brtnice, Lomnice, Mirošovice). Kapacita školy je v současné době 350 žáků.

Pro výuku českého jazyka a literatury je možno využít stavební propojení školy a místní lidové knihovny. Zde probíhají kulturní a společenské akce ze života školy, přednášky, ale i hodiny českého jazyka žáků všech ročníků.⁵⁰

5.2 Charakteristika čtvrtých tříd

Základní škola Velké Popovice má v současné době tři třídy ve čtvrtém ročníku. Každá třída je jiná, liší se složením žáků, jejich schopnosti, návyky, způsob práce nebo výše intelektu u jednotlivých žáků, proto na tomto místě uvedu stručnou charakteristiku každé třídy, aby tyto skutečnosti nezkreslovaly výsledky experimentu.

Třída 4. A

Třída 4. A má v současné době pouze patnáct žáků. Tento nízký stav je způsoben odchodem dvou žáků na jinou základní školu a přemístěním jedné žákyně do třídy 4. B z osobních důvodů rodičů.

V první a druhé třídě učila tyto děti jedna z nejkvalitnějších vyučujících prvního období prvního stupně této školy. Do třetí třídy tak žáci přicházeli s pevně zažitými

---

⁵⁰ ŠVP ZŠ Velké Popovice Škola v pohodě, č. j. 179/2013, spisový znak 3-7.

pracovními návyky, poměrně rychlým pracovním tempem a zafixovanými vědomostmi z probrané látky.

Ve třetí třídě žáci dostali novou paní učitelku a kromě nových předmětů (anglický jazyk a počítače) si museli zvykat na nový způsob práce, nová pravidla a nové hodnocení. Tato situace nebyla pro žáky snadná, protože samotný přechod z druhé do třetí třídy je pro všechny děti velmi náročný, musí si zvyknout, že se musí opravdu učit (ne jen plnit domácí úlohy). V této chvíli se začínají objevovat rozdíly mezi dětmi. Když k tomu přibude i změna vyučujícího, je to pro žáky náročná situace, která může ovlivnit jejich práci a školní výkonost.

Tato paní učitelka pokračuje s dětmi i ve čtvrté třídě. Učí je český jazyk, matematiku, vlastivědu, přírodovědu, hudební výchovu a tělesnou výchovu. Na ostatní předměty (anglický jazyk, pracovní činnosti a výtvarná výchova) mají žáci jiné vyučující.

Paní učitelka v této třídě často používá alternativní metody, zařazuje projektovou výuku a často jezdí s dětmi na exkurze a výlety.

Od školního roku 2012/2013 je tato třída vybavena interaktivní tabulí, která je hojně využívána ve všech předmětech, zejména v českém jazyce, matematice, vlastivědě a přírodovědě.

Celkový průměr známek této třídy na vysvědčení na konci třetí třídy byl 1, 259, průměr známek z českého jazyka všech žáků byl 1,61. Jedničku z českého jazyka dostalo deset žáků (osm z nich jich mělo samé jedničky), pět žáků mělo na vysvědčení dvojku a tři žáci trojku (všichni s trojkou z českého jazyka měli trojku i z matematiky, někteří i z prvouky a angličtiny).

Třída 4. B

Třídu 4. B navštěvuje dvacet žáků, což je o čtyři žáky více než v loňském roce. Dva žáci přišli z jiné školy, jeden žák se do této třídy vrátil (po první třídě přestoupil na jinou školu, kde strávil druhou a třetí třídu) a jedna žákyně přestoupila ze třídy 4. A.

Od první do třetí třídy měli tito žáci jednu paní učitelku. Ta je učila všechny předměty, pouze ve třetí třídě dostali jinou paní učitelku na anglický jazyk. Přechod z druhé do třetí třídy byl tak pro tyto děti méně náročný, nemusely si zvykat na nové vyučující a jiné metody. Všechnu svou pozornost tak mohly zaměřit na nové předměty a mnohem těžší látku v českém jazyce, v matematice i prvouce.

Když k této situaci přidáme skutečnost, že děti se v této třídě sešly většinou bystré a hodně šikovné (velká část z nich má velice ambiciózní rodiče), je zde položen základ ke skutečně dobrým výkonům.

Na začátku školního roku 2013/2014 došlo v této třídě ke změně vyučujícího. Místo paní učitelky, která je provázela od první třídy, dostaly děti pana učitele. Ten ve své třídě učí všechny předměty kromě anglického jazyka. Pracovní tempo pana učitele je celkově pomalejší. Prioritou pro něho je to, aby se děti cítily ve škole dobře a nebyly ve stresu. To praktikuje i za cenu toho, že nestihne splnit tematický plán.

Od začátku školní docházky má tato třída k dispozici interaktivní tabuli, která byla do třetí třídy využívána zejména v předmětech český jazyk, matematika a anglický jazyk. V současné době ji moc nepoužívají.

Celkový průměr známek této třídy na vysvědčení na konci třetí třídy byl 1,222, průměr známek z českého jazyka všech žáků byl 1,68. Jeden z žáků měl na vysvědčení trojku (tento žák měl trojku i z matematiky a anglického jazyka), devět žáků mělo z českého jazyka dvojku a šest žáků jedničku (všichni žáci s jedničkou z českého jazyka měli samé jedničky).

Třída 4. C

Na seznamu této třídy je nyní dvacet dva žáků, což je o jednoho více než v loňském školním roce. Nově příchozím žákem je cizinec, jehož otec je Angličan a matka Chorvatka. Chlapec se česky s obtížemi dorozumí, jeho rodiče česky nemluví, pouze trochu rozumí.

Tato třída, stejně jako 4. A, dostala ve třetí třídě novou paní učitelku. Situace zde pro ni i pro žáky byla složitější, jelikož se jednalo o začínající učitelku (pedagogická praxe tři roky na částečný úvazek) bez jakékoliv zkušenosti s učením na prvním stupni.

Většina žáků byla z první a druhé třídy dobře připravena, i když se v této třídě sešlo několik slabších dětí. S novou paní učitelkou se žáci ve třetí třídě učili český jazyk, anglický jazyk, prvouku a všechny výchovy (kromě hudební). Během září se žáci s novou vyučující sžili a paní učitelka úzce spolupracovala a vše konzultovala s vyučující 3. B.

Tato paní učitelka pokračuje s žáky do čtvrté třídy. Učí zde český jazyk, anglický jazyk, vlastivědu a tělesnou výchovu. Se svou třídou tak tráví nejméně času ze všech vyučujících čtvrtých tříd.

Od školního roku 2013/2014 je i učebna této třídy vybavena interaktivní tabulí a podmínky k výuce všech čtvrtých tříd jsou tak rovnoměrné. Tabule je zapojována do výuky českého jazyka, anglického jazyka, vlastivědy a přírodovědy

Celkový průměr známek této třídy na vysvědčení na konci třetí třídy byl 1,228, průměr známek z českého jazyka všech žáků ve třídě byl 1,76. Z českého jazyka mělo sedm žáků jedničku (šest z nich samé jedničky), dvanáct žáků mělo dvojku a dva žáci trojku (oba měli trojku i z anglického jazyka a matematiky).

Srovnávací tabulka

	průměr třídy	průměr třídy v ČJ	výborně v ČJ v %	chvalitebně v ČJ v %	dobře v ČJ v %
4. A	1,259	1,61	55,55	27,77	16,66
4. B	1,222	1,68	37,5	56,25	6,25
4. C	1,228	1,76	33,33	57,14	9,56

SCIO testy

Na jaře roku 2013 proběhlo testování žáků třetích tříd společností SCIO. Žáci byli prověřováni z českého jazyka, matematiky, prvouky, anglického jazyka a klíčových kompetencí. Jednalo se o první test tohoto typu, který žáci psali. Tato skutečnost ovlivnila výsledky některých žáků.

Testy byly kromě znalostí zaměřeny na čtení s porozuměním a práci s textem (ve všech předmětech). Mnoho informací, které měli žáci doplnit jako správnou odpověď, bylo v textu, mnohé úkoly byly jednoduché, ale vyžadovaly, aby žáci správně porozuměli zadání.

Podle celkových výsledků se Základní škola Velké Popovice zařadila (ve skupině plně organizovaných škol a škol s prvním stupněm) mezi průměrné školy, v nichž patří k těm lepším. Měla lepší výsledky než 60 % zúčastněných škol. Pokud jde o český jazyk, tento předmět se popovické škole povedl nejlépe. Výsledky žáků ze všech třetích tříd této školy byly lepší než 70 % zúčastněných škol.

Pokud vezmeme v úvahu percentil jednotlivých tříd Základní školy Velké Popovice, nejlépe dopadla třída 3. B. Nechala za sebou 75 % všech škol. Třída 3. C měla percentil 60 a 3. A 54. Nejhůře tedy dopadla třída 3. A. Při převodu těchto procent na čistou úspěšnost to znamená, že třída 3. A odpověděla správně na 63 % úloh, 3. C měla správně 66 % úloh a 3. B 80%.

Ve třídě 3. A byl jeden žák, který dosáhl nadprůměrného výsledku s percentilem 88 (čistá úspěšnost je 93 %, což je pouze jedna chybná odpověď). V této třídě neměl žádný

z žáků podprůměrný výsledek z českého jazyka. Percentil všech ostatních žáků se pohybuje v rozmezí od 23 do 78 (čistá úspěšnost je 42 % - 75 %).

Ve třídě 3. C Jsou dva žáci s nadprůměrným výsledkem. Jejich percentil je 88 (čistá úspěšnost je 93 %). Dva žáci mají podprůměrný výsledek. Jeden z nich předhonal 10 % všech testovaných žáků, druhý pouze 4 % (čistá úspěšnost percentilu 4 je 8%, což jsou pouze 4 správné odpovědi). Oba slabí žáci měli na vysvědčení trojku. Percentil ostatních žáků se pohybuje mezi 23 a 78 (čistá úspěšnost 42 % - 75 %).

Ve třídě 3. B dosáhlo nadprůměrného výsledku sedm ze šestnácti žáků. Jejich percentil je v rozmezí 88 – 96 (čistá úspěšnost těchto žáků je od 93 % do 100%). To znamená, že dva žáci měli test zcela bez chyby. V této třídě není žádný žák s podprůměrným výsledkem. Všichni žáci se vešli do percentilu od 23 do 66 (jejich čistá úspěšnost je 42 % - 70 %).⁵¹

Z těchto výsledků od společnosti SCIO je patrné, že třída 3. B (dnešní 4. B) dopadla ze všech tří tříd Základní školy Velké Popovice nejlépe (a to nejen v českém jazyce, ale ve všech předmětech). Rozdíl mezi třídou 3. B a dvěma ostatními třídami byl poměrně velký. Výsledky tříd 3. A a 3. C (dnešní 4. A a 4. C) jsou srovnatelné, i když český jazyk vychází lépe pro třídu 3. C.

To, že SCIO testy dopadly takto, není náhoda. Po celý školní rok vyznívala situace tak, že třída 3. B je nejlepší třídou v ročníku. Tuto skutečnost ovlivnily především tři faktory.:

- 1) V této třídě se sešlo poměrně hodně bystrých a šikovných dětí a není zde nikdo, kdo by třídu svými výkony táhnul dolů. Práce zde tak jde mnohem rychleji a lépe. Tomu napomáhá i fakt, že ve třídě je nízký počet žáků.
- 2) Tato třída měla svou paní učitelku od první do třetí třídy. Nemusí se to zdát jako podstatná věc, ale fakt, že je zachována kontinuita práce a pravidel, je pro žáky velmi důležitý k tomu, aby se vyrovnali s přechodem do třetí třídy a zvládli těžké učivo.
- 3) Paní učitelka v této třídě byla zkušená a věděla přesně, jak se třídou pracovat, jaké používat metody.

---

⁵¹ Výsledky testů společnosti SCIO, 5/2013

Tyto faktory ale ovlivňují naprosto všechny třídy. V tomto školním roce (2013/2014) se navíc situace mění, jelikož ta nejméně úspěšná třída dostala jiného vyučujícího. Ostatní dvě paní učitelky pokračují, mělo by se jim tak pracovat snáze. Do jaké míry se vše změní, ukáží srovnávací testy, které budou probíhat v rámci školy.

Srovnávací tabulka výsledků SCIO testů

	percentil tříd	správně úloh v %	nadprůměrní žáci v %	podprůměrní žáci v %
4. A	54	63	5,55	0
4. B	75	66	43,75	0
4. C	60	80	9,52	9,52

5.3 Rozdělení metod k jednotlivým třídám a výběr látky

Jelikož se ve čtvrtém ročníku vyskytují tři třídy, je možné vytvořit tři skupiny, u nichž bude zkoumáno, jaké metody jsou efektivnější. Jedna třída se bude učit vyloženě hravou formou, jedna třída se bude učit pouze klasickými metodami a ta třetí bude vyučována kombinovanou formou (napůl klasicky a napůl hrami). Protože jde o to zjistit, jak efektivní je používání her, rozhodla jsem se rozdělit třídy s ohledem na výsledky SCIO testů z konce minulého školního roku.

Třída, která dopadla v testování nejhůře (4. A) bude představovat skupinu používající hry. Teoreticky by měli žáci získat lepší vztah k předmětu, měli by být více motivováni a výuka by je měla bavit. Otázkou je, zda se zvýší jejich školní úspěšnost.

Třída, která dopadla v testování o trochu lépe, což je třída 4. C, bude představovat skupinu, která ve své výuce bude kombinovat hry a klasické výukové metody. Rozdíl ve výsledcích A a C třídy nebyl příliš veliký. Bude tedy zajímavé srovnání, která z tříd bude mít po probrání stanovené látky lepší výsledky.

Třída 4. B, tedy třída, která nejlépe uspěla v testování, bude skupina učící se klasickými výukovými metodami. Tato třída měla výrazně vyšší výsledky než zbylé dvě třídy. Bude tedy zajímavé pozorovat, zda si svůj náskok udrží, nebo zda se k ní třídy A a C přiblíží.

Výběr látky

První nová látka pro čtvrtý ročník základní školy, která se probírá, je stavba slova. Žáci by měli po zvládnutí tohoto učiva vědět, že slova se stejným kořenem a podobným významem jsou slova příbuzná, poznat slova příbuzná, rozlišovat mezi slovy příbuznými a jinými tvary slova, tvořit slova pomocí předpon a přípon, rozdělit slovo na kořen, předponu a příponovou část.

Pro žáky čtvrtých tříd je toto nová látka, ale již ve třetí třídě se setkali s pojmem předpona, když se učili vyjmenovaná slova (slova s předponou vy-/vý-). Pojem přípona se naučili u slova brzičko, ale k nějakému podrobnějšímu vysvětlování nedošlo. Snažili se také hledat slova příbuzná k vyjmenovaným slovům.

V tematickém plánu Základní školy Velké Popovice je nauka o stavbě slov naplánována na první polovinu měsíce října. To je tedy doba, kdy dojde k provedení výzkumu. V tuto dobu se žáci nebudou věnovat jen této látce, stále budou opakovat a procvičovat vyjmenovaná slova, slovní druhy, pády a pádové otázky a časování sloves. Stavbě slova tedy nebude věnována vždy celá vyučovací hodina.

5.4 Pravidla a seznam her

Pro výuku a procvičování nauky o stavbě slova bylo vybráno deset her. Všechny tyto hry si zahrají žáci 4. A, některé z nich žáci 4. C. Žádná z her se nedostane do výuky žáků 4. B. Hry byly vybírány ve spolupráci s paní učitelkou třídy 4. A. Ta zvolila především soutěživé hry s odůvodněním, že takové hry žáky nejvíce baví a má s nimi nejlepší zkušenosti.

Seznam her připravených pro výuku

- Předložka x předpona
- Nejvíce slov
- Interaktivní tabule
- Král
- Kartičky
- Riskuj
- Pexetrio
- Kvarteto

- Běhací diktát

Pravidla jednotlivých her

Předložka x předpona

- čas: cca 10 minut
- týmy po odděleních
- pomůcky: připravená slova s předponami a tvarově stejnými předložkami

Soutěží zde jednotlivá oddělení proti sobě. V každém oddělení se stanoví pořadí žáků, v jakém budou odpovídat. Pokud toto pořadí nebude dodrženo, odečte se týmu pět bodů. Vyučující řekne slovo (např. bezzubý) a žák, který je na řadě, rychle odpoví, zda se jedná o předložku, nebo o předponu. Učitel ukáže znamení, zda byla odpověď správná a pokračuje další žák. Za každou správnou odpověď dostane družstvo bod, za každou špatnou se bod odečte. Vítězí družstvo, které v časovém limitu dvou minut nasbírá nejvyšší počet bodů.

Co nejvíce příbuzných slov

- čas: cca 10 minut
- skupinky o čtyřech hráčích
- pomůcky: papír a tužka (1 x pro skupinu)

Účelem hry je vytvořit co nejvíce příbuzných slov od daného kořene. Každá skupinka má jeden papír a jednu tužku, o které se hráči střídají podle předem určeného pořadí. Každý hráč smí napsat v jednom kole pouze jedno příbuzné slovo. Takto se musí všichni hráči dvakrát prostřídat. Poté mohou hrát v libovolném pořadí. Časový limit pro psaní příbuzných slov je čtyři minuty. Vyhrává skupina, která napíše v daném časovém limitu nejvyšší počet slov. Ostatní při čtení slov dávají pozor, zda se nějaká slova neopakují, zda jsou to skutečně slova příbuzná a zda se nejedná pouze o jiné tvary některých slov.

Interaktivní tabule

- čas: cca 30 minut
- týmy po odděleních (řada lavic u okna, u dveří, uprostřed)

- pomůcky: interaktivní tabule, stopky

Pro každé oddělení je připravena jedna varianta této hry. Hra obsahuje několik kořenů, různé předpony a přípony, z nichž některé se nedají připojit k žádnému kořenu. Jednotlivé části slov jsou barevně rozlišeny.

Hraje vždy jen jedno oddělení. Hráči z ostatních oddělení si zkouší hru cvičně do sešitu. Hra začíná tím, že žák z první lavice jde k tabuli a sestaví jedno slovo tak, že ke kořenu, který si vybere, přiřadí vhodnou předponu či příponu. Následně předá pero dalšímu v pořadí. Takto se hráči střídají, dokud nepoužijí všechny použitelné části slov (předpony a přípony), ty které se nedají využít, hráči odvezou do koše. Pokud nějaký žák udělá chybu, může ji opravit kdokoliv z jeho oddělení (pokud je právě na řadě). Po opravení chyby předá pero dalšímu hráči (jeho tah spočívá pouze v opravení chyby, nesmí už skládat nové slovo). Hra pro oddělení končí ve chvíli, kdy jsou na tabuli pouze správně sestavená slova. Vítězí družstvo, které splní tento úkol v nejrychlejším čase.

Král

- čas: cca 6 minut
- jednotlivci
- pomůcky: připravená slova

Hra začíná tak, že si všichni žáci stoupnou. Soutěží vždy dva žáci proti sobě. Vyučující této dvojici zadá úkol. Žák, který odpoví správně a rychleji postupuje do dalšího kola a zůstává stát. Poražený hráč si sedne. Hra pokračuje stejným způsobem, dokud nezůstane jeden stojící hráč, který se stane králem.

V této hře může učitel různě měnit zadání úkolu, nalezení kořene, předpony, přípony, vymyšlení slova s danou předponou, vymyšlení slova s danou příponou, vymyšlení slova s daným kořenem.

Kartičky

- čas: cca 15 min.
- dvojice
- pomůcky: zalamované kartičky s kořeny slov, předponami a příponami

Každá dvojice obdrží obálku s rozstříhanými a barevně odlišenými kartičkami. Úkolem každého páru je správně sestavit co největší počet slov v daném časovém limitu.

Následně každá dvojice přečte vytvořená slova, ostatní dávají pozor a kontrolují, zda nedošlo k chybě. Pár s největším počtem slov vítězí.

Hra může pokračovat tím, že žáci s těmito slovy tvoří věty, aby si ověřili, zda znají správný význam slova.

Riskuj

- čas: cca 35 minut
- týmy po třech až čtyřech hráčích
- pomůcky: interaktivní tabule, připravená hra

Jedná se o vědomostní hru, ve které proti sobě soutěží skupinky hráčů. V každé skupince je vždy určen jeden mluvčí. Hra spočívá v tom, že na interaktivní tabuli se objeví tabulka s různými kategoriemi (předpona, přípona, kořen, příbuzná slova) a stupni obtížnosti (od 100 do 1000). Mluvčí z prvního družstva si vybere kategorii a její obtížnost. Kliknutím na toto okénko se zobrazí otázka. V případě jejího správného zodpovězení družstvo získává určený počet bodů. V případě chybné odpovědi se družstvu stejný počet bodů odečte. Vybranou kategorii dané obtížnosti nelze zvolit opakovaně. Vyhrává družstvo, které získá nejvyšší počet kladných bodů.

Pexetrio

- čas: cca 15 minut
- skupinky po čtyřech hráčích
- pomůcky: vyrobené pexetrio (45 karet)

Jedná se druh pexesa, kdy hráč hledá vždy tři karty se stejným kořenem. Každá skupinka dostane balíček karet. Ty se rovnoměrně rozprostřou na lavici rubovou stranou navrch. Jednotliví hráči se střídají podle předem dohodnutého pořadí. Každý hráč otočí tři karty, na nichž jsou napsaná různá slova, u kterých určí jejich kořen. Pokud nalezne tři slova se stejným kořenem, karty si vezme a pokračuje ve hře. Pokud je nenalezne, otočí karty zpět a položí je na stejné místo. Hraje další hráč. Vítězí hráč, který nalezne nejvíce trojic.

Kvarteto

- čas: cca 15 minut
- skupinky po čtyřech hráčích

- pomůcky: vyrobené karty kvarteta (32 karet)

Na každé kartě je napsané slovo, na jehož kořen se hráč ptá, a ostatní slova tvoří kvarteto. Pod textem je obrázek znázorňující význam slova. Zamíchané karty se všechny rozdají mezi jednotlivé hráče. Hru začíná hráč sedící po levici rozdávajícího. Ten se zeptá kteréhokoliv hráče na konkrétní kartu, kterou hledá za účelem sestavení kvarteta. Pokud vyzvaný hráč tázanou kartu opravdu má, musí ji odevzdat tazateli. Ten pak pokračuje dále stejným způsobem. Ptá se kteréhokoliv z hráčů na jednotlivé karty tak dlouho, dokud dotazovaný žádanou kartu nemá. Pokud dotazovaný hráč žádanou kartu nevlastní, dostává se tak na tah a pokračuje ve hře. Složí-li hráč úplné kvarteto, je povinen ho vyložit na stůl. Kvartetová série se skládá vždy ze čtyř karet spojených stejným kořenem. Vítězí ten hráč, který jich má na konci hry na stole vyložených nejvíce.

Běhací diktát

- čas: cca 30 minut
- skupinky po pěti hráčích
- pomůcky: kartičky se slovy, tužka a papír

Vyučující rozmístí po třídě dvacet kartiček se slovy, z nichž vždy čtyři mají stejný kořen a čtyři slova znějící podobně, avšak s jiným kořenem (lepidlo, nalepený, lepič, nálepka, slepýš). Každá skupinka má jednoho zapisovatele, kterému ostatní členové družstva diktují nalezená slova se stejným kořenem. Každý hráč, který hledá slova, musí najít celou sadu čtyř slov. Každý má tak na starosti jeden kořen. Hledající hráči se mezi sebou nesmí domlouvat, která slova hledají, pouze zapisující hráč může upozornit, že tento kořen již našel někdo jiný. Slova se stejným kořenem budou zapsána pod sebou ve sloupečcích. Po nalezení všech slov, která k sobě patří, hráči ke každé řadě vymyslí další dvě příbuzná slova.

Hráči chodí po třídě pomalu a tiše. Nesmí s sebou mít tužku ani papír. Kartičky se slovy nesmí přemístit ani otočit. Vyhrává družstvo, které splnilo úkol v nejrychleji a správně.

5.5 Průběh jednotlivých hodin

Nauka o stavbě slova probíhala dva týdny. Když odpočteme hodiny slohu a čtení a čas strávený mimo školu z důvodu návštěvy divadla a dopravní výchovy, zbylo na tuto látku osm vyučovacích hodin. Dále se však stavba slova bude ve výuce procvičovat a opakovat. Třída 4. B pracovala o něco pomaleji, tak se k této látce dostala až ve chvíli, kdy s ní třídy 4. A i C končily.

5.5.1 Třída 4. A

První hodina

Příprava

pondělí, 1. hodina

Téma: Stavba slova – tvoření slov

Cíl: Žák si uvědomí vztah mezi příbuznými slovy, přidáváním přípon a předpon ke kořenu tvoří slova.

Hodina:

- rozcvička se slovy – tvorba příbuzných slov ve dvojicích (2 minuty)
- diktát na vyjmenovaná slova (15 minut)
- slova s kořenem *hrad* (společně na tabuli – co nejvíce slov) (5 minut)
- hra s kartičkami – vysvětlení pravidel, rozdělení žáků do dvojic, hraní a vyhodnocení hry (15 minut)
- zadání domácího úkolu a shrnutí hodiny

Průběh hodiny

V úvodu hodiny měli žáci rozcvičku se slovy, kdy ve dvojicích tvořili slova příbuzná. Jeden z dvojice napsal vyjmenované slovo, ten druhý k němu vymýšlel příbuzné. Po této činnosti následoval diktát na vyjmenovaná slova. Přibližně po dvaceti minutách se třída začala věnovat stavbě slova.

Paní učitelka napsala na tabuli kořen *hrad*. Jednotliví žáci chodili k tabuli a psali slova, která dokáží vytvořit z tohoto kořenu. Během tří minut dali dohromady dvanáct slov.

Po této činnosti přišla na řadu hra s kartičkami. Ten den byl ve třídě lichý počet žáků, takže bylo vytvořeno pět dvojic a jedna trojice. Do dvojic byli žáci dělení podle čísla v třídním výkazu (první s posledním, druhý s předposledním ...). Některým žákům trvalo delší dobu, než pochopili, co mají dělat, ale v okamžiku, kdy hra začala, všichni intenzivně pracovali. Vítězná dvojice dokázala během šesti minut složit třicet osm slov (po odečtení

pěti slov, které jejich spolužáci při kontrole správně vyřadili). Ostatní dvojice (a trojice) složily mezi dvaceti a třiceti slovy. Dvojice, která skončila jako poslední, dokázala sestavit pouze čtrnáct slov. Každá dvojice poté měla vytvořit smysluplnou větu, která by obsahovala co nejvíce složených slov.

Většina žáků byla aktivní po celou hodinu. Při hraní hry všichni dodržovali zadaná pravidla, nezlobili a snažili se pracovat co nejlépe. Bylo vidět, že každá dvojice chtěla vyhrát. Při kontrole slov vítězné dvojice a při čtení dalších slov od jiných dvojic upadala pozornost dvojice, která skončila poslední. Pozitivní bylo, že nikdo z žáků neměl problém dát se dohromady se sobě určeným spoluhráčem.

Druhá hodina

Příprava

úterý, 4. hodina

Téma: Předpona, kořen, slova příbuzná

Cíl: Žák tvoří pomocí předpon smysluplná slova, pozná kořen slova a tvoří slova příbuzná.

Hodina:

- kontrola diktátu, oprava, zápis do ŽK (5 minut)
- hra na krále – kořen, předpona (5 min)
- hra na vymýšlení příbuzných slov – vysvětlení pravidel, rozdělení žáků do čtveřic, hra, vyhodnocení (10 – 15 minut)
- pády a pádové otázky – interaktivní tabule (15 – 20 minut)
- shrnutí a zhodnocení hodiny, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Na začátku hodiny obdrželi žáci opravené diktáty z předešlého dne. Rovnou si napsali opravu a zaznamenali známku do žákovských knížek. Chvilkové zdržení nastalo při řešení, s čím měli žáci problém v domácí úloze.

Poté následovala hra na krále. Jednotlivé soutěžní dvojice sestavovala paní učitelka tak, aby byly vyvážené. V prvním kole, ve kterém ještě soutěžili všichni žáci, se paní učitelka ptala na kořen a předponu u slov, která měla připravená. Žáci se občas pletli, někdy se opravovali. Složitější pro většinu bylo určovat kořen než předponu. Ve druhém kole, kde už soutěžila jen polovina třídy, se paní učitelka ptala opačně. Zadala kořen nebo předponu a žáci měli vymýšlet slova. V této fázi hry už žáci příliš nechybovali, šlo

především o to, kdo odpoví rychleji. Po vyřazení dalších hráčů své otázky paní učitelka střídala.

Po hře na krále přišla na řadu hra na vymýšlení příbuzných slov. Ve třídě tentokrát nikdo nechyběl, takže vznikly tři čtveřice a jedna trojice. Rozložení žáků do skupin nechala paní učitelka na dětech. Pravidla byla vysvětlena názorným příkladem. Jako kořen slova bylo zadáno *rod*. Žáci měli čtyři minuty na to, aby vymýšleli příbuzná slova. Vítězná čtveřice dala dohromady dvacet jedna slov. Čtveřice, která skončila na posledním místě, vymyslela pouze devět příbuzných slov s daným kořenem.

Aktivitu na pády a pádové otázky, kterou měla paní učitelka připravenou na interaktivní tabuli, žáci pouze začali, bude se dodělavat na začátku další hodiny českého jazyka.

Hra na krále bývá u žáků poměrně oblíbená. Důležitý je fakt, že zde může být jen jeden vítěz, skutečný král, kterým by chtěl být každý. Slabší žáci mají často pocit vítězství už jen z postupu do druhého kola. To se projevovalo i zde. Trošku byl problém s kázní žáků, kteří již vypadli, ale ty paní učitelka rychle uklidnila.

Při tvoření skupinek o čtyřech hráčích byly vidět různé postoje žáků. Někteří k sobě hledali šikovné a bystré děti, aby společně vytvořili silný tým, ale někteří se dávali dohromady podle toho, s kým kamarádi (bez ohledu na školní úspěšnost). Čtveřice, která prohrála, vznikla z nouze (jednalo se o děti, které zbyly) a celkově se jednalo o slabší žáky, zvláště jednomu vždy velice dlouho trvalo, než vymyslel svá slova. Vždy, když byl na řadě, to skupinku hodně zdrželo a žádný z hráčů tuto ztrátu nedokázal dohnat. Jinak ale hra žáky bavila, bylo vidět, jak se urputně snaží vymýšlet slova. Samozřejmě někteří žáci byli mnohem aktivnější než jiní.

Třetí hodina

Příprava

středa, 2. hodina

Téma: Kořen, slova příbuzná

Cíl: Žák rozpozná kořen slova a tvoří k němu slova příbuzná

Hodina:

- pády a pádové otázky (interaktivní tabule) – dodělání z předchozí hodiny (8 minut)
- vyjmenovaná slova – doplňování (3 minuty)
- běhací diktát na týmy – vysvětlení pravidel, rozdělení do týmů, hra, vyhodnocení (30 minut)

- shrnutí hodiny

Průběh hodiny

První část této hodiny patřila doděláním cvičení na interaktivní tabuli, které sloužilo k procvičení pádů a pádových otázek. To trvalo necelých deset minut. Dále žáci na známky vyplňovali sloupeček na vyjmenovaná slova.

Pro dnešní den byla vybrána hra Běhací diktát. Na tuto aktivitu jsou potřeba skupinky po pěti žácích. Protože nikdo nechyběl, vznikly akorát tři. Rozřazení žáků tentokrát probíhalo losováním. Vysvětlování pravidel bylo poměrně dlouhé, žáci k nim měli hodně dotazů. Hra samotná proběhla bez větších problémů. Žáci se po třídě pohybovali tiše a opatrně, nikdo zbytečně nemluvil, všichni pouze šeptem sdělovali zapisovateli nalezená slova.

Při kontrole se zjistilo, že jedna ze skupinek nepochopila správně pravidla hry. Nedodržovali to, že každý hráč, který hledá slova, se zajímá pouze o slova se stejným kořenem. Hráč jiné skupinky špatně sestavil svou řadu slov (zahrnul tam slovo, které zní podobně, ale má jiný kořen, chybělo mu tam správné slovo). Pouze jedno družstvo splnilo svůj úkol bez chyby. Stali se tak vítězi, i když nebyli nejrychlejší.

Na této hře je dobře vidět, jak je důležité, aby všichni žáci porozuměli pravidlům. Přestože vysvětlování toho, jak se hra hraje, trvalo dlouho a vypadalo to, že všichni chápou, nebylo tomu tak. Žáci pak byli zklamaní, protože je hra bavila a mysleli, že si vedou dobře.

Jako velice užitečná se ukázala chyba žáka, který sestavil řadu příbuzných slov s kořenem lep (lepidlo, nalepený, nálepka, slepýš). Chyba byla rozebrána, vysvětlil se důvod, proč to tak být nemá, jak to má být správně. Přestože to tak nemusí vypadat, byl za tuto hodinu udělán velký kus práce.

Čtvrtá hodina

Příprava

pátek, 1. hodina

Téma: Sestavování slov z kořenů, předpon a přípon

Cíl: Žák dokáže z nabízených částí sestavit smysluplná slova.

Hodina:

- hra na krále – pády a pádové otázky (5 minut)
- test do sešitu – doplňování slov v závorkách do správného tvaru, určení pádu (10 minut)

- hra s interaktivní tabulí – vysvětlení pravidel, hra, vyhodnocení hry (25 minut)

Průběh hodiny

V úvodu hodiny zvolila paní učitelka opět hru na krále, ale tentokrát na pády. Měla připravena nejrůznější spojení a žáci soutěžili o to, kdo rychleji a správně řekne, o jaký pád se jedná. Po tomto procvičení pádových otázek psali žáci test do sešitu.

Dále přišla na řadu hra s interaktivní tabulí, kde žáci mají soutěžit po odděleních. Nikdo nechyběl, přesto týmy nebyly početně vyrovnané. V řadě uprostřed bylo šest žáků a v té u dveří pouze čtyři. Řada u okna byla obsazena pěti žáky. Paní učitelka se rozhodla nedělat žádné přesuny.

Vysvětlení pravidel bylo tentokrát rychlé a bez zbytečných dotazů. Zástupci družstev si stříhli o to, kdo bude začínat.

Jako první začalo soutěžit prostřední oddělení. Žáci se u tabule poměrně rychle střídali a dělali velmi málo chyb, které byly téměř vždy v následujícím tahu opraveny. Celý svůj úkol toto družstvo splnilo za 4 minuty a 29 vteřin.

Paní učitelka vyměnila zadání a na řadu se dostalo oddělení u dveří. Tito žáci byli o něco pomalejší, než předchozí skupina.

Poté, co všechna družstva skončila svou hru, přišlo na řadu vyhlášení. Paní učitelka během hry nesdělovala čas žádného z družstev, a žáci tak nevěděli, jak si jejich oddělení stojí. Nejrychlejším se ukázalo být prostřední oddělení, nejpomalejším oddělení u okna.

Celkově je ale možné říci, že hra splnila svůj účel. Bylo zde krásně vidět, jak na tom žáci jsou. Kdo udělal chybu, záhy se to dozvěděl. Pozitivní je, že většina žáků si chyby všimne a je schopna ji napravit.

Pátá hodina

Příprava

pondělí, 1. hodina

Téma: předložky a předpony, tvary slov

Cíl: Žák vidí rozdíl mezi předponou a předložkou, správně je zapisuje. Žák rozlišuje slova příbuzná a tvary slov.

Hodina:

- procvičování správných tvarů slov ve větách (určování mluvnických kategorií), vymyšlení slov příbuzných (20 minut)
- soutěž – předložka X předpona - vysvětlení pravidel, hra, vyhodnocení hry (10 minut)

- procvičování slovních druhů na tabuli (10 minut)
- zhodnocení hodiny, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Žáci dostali pracovní list s textem, do kterého doplňovali slova ve správném tvaru. U těchto slov určovali mluvnické kategorie a vymýšleli k nim slova příbuzná. Jednalo se o společnou práci.

V soutěži, zda se jedná o předložku, nebo o předponu, se soutěžilo po odděleních. Žáci v každém oddělení měli přesně dané pořadí, v jakém budou odpovídat. Těm paní učitelka říkala nejrůznější slova a slovní spojení. Každé oddělení mělo časový limit dvě minuty. Nejrychlejší oddělení za tuto dobu získalo dvanáct kladných bodů.

Ve zbylé části hodiny, což bylo osm minut, žáci sestavovali věty podle čísel slovních druhů (např. 32152 – ten velký pes je rychlý). Na takové cvičení dostali i domácí úlohu (paní učitelka vymyslela žákům pět vzorců).

Při této hodině si toho žáci poměrně hodně procvičili. Většina už se v nové látce dobře orientuje a nedělá mnoho chyb. Hra byla soutěživá a pro žáky záživná. Někteří ale nestihli registrovat chybné a správné odpovědi.

Šestá hodina

Příprava

úterý, 4. hodina

Téma: Kořen slov

Cíl: Žák rozpozná kořen slova a najde k němu slova příbuzná

Hodina:

- diktát (vyjmenovaná slova, párové souhlásky), základní skladební dvojice (20 minut)
- kvarteto – rozdělení žáků do skupin, vysvětlení pravidel, hra, vyhodnocení hry (20 minut)
- shrnutí hodiny, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Na začátku této hodiny si žáci napsali diktát. Ve větách poté měli vyhledat základní skladební dvojice a vyznačit je. Po vybrání sešitů proběhla ještě kontrola určování podmětů a přísudků.

Za hru pro dnešní den bylo vybráno kvarteto. Paní učitelka rozdělila žáky do čtyř skupin a každé dala sadu karet. Pravidla pro hraní této karetní hry všichni znali, takže nebylo nutné dlouhé vysvětlování.

Většinu dětí hra bavila. Probíhala ve formě turnaje, kdy se složení skupinek průběžně měnilo. Někteří žáci dokázali projít všemi skupinkami (záleželo, jak dlouho trvala hra u konkrétní skupiny). Každý si sčítal kvarteta, která dokázal posbírat (bez ohledu na to, v jaké hře je získal). Vítězem celé hry byl žák s nejvyšším počtem kvartet. Tím se stala žačka, která dokázala za dvacet pět minut hraní získat dvacet devět kvartet.

Protože sada kvarteta vždy měla společný kořen a žáci hráli poměrně dlouho, hezky si látku procvičili. Tím, že skupinky nebyly konstantní, přišli do styku s větším počtem sad příbuzných slov (každá sada karet obsahovala jiná kvarteta). Nevýhodou hry bylo, že paní učitelka musela často žáky tišit. Začali sice hrát šeptem, ale vždy postupně přidávali na síle hlasu.

Sedmá hodina

Příprava

středa, 2. hodina

Téma: Kořen slova, slova příbuzná

Cíl: Žák dokáže najít slova se stejným kořenem a zhodnotí, zda jsou to slova příbuzná

Hodina:

- kontrola a oprava diktátu, zápis známek do ŽK (7 minut)
- pexetrio – rozdělení žáků do trojic, vysvětlení pravidel, hra, vyhodnocení hry (20 minut)
- slova příbuzná a tvary slov – nácvik na domácí úlohu (12 minut)
- shrnutí hodiny, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Protože v diktátu z předchozí hodiny bylo mnoho chyb, chtěla se mu paní učitelka nějakou dobu věnovat. Znovu si procházeli základní skladební dvojice, na podmět se vždy ptali pádovou otázkou. Poté odůvodňovali veškerý pravopis. Oprava diktátu i se zápisem známek do žákovských knížek zabrala podstatnou část vyučovací hodiny.

Je dobře, že bylo na dnešek naplánované pexetrio, protože tato hra není zas tak moc časově náročná a opět není nutné nijak podrobně vysvětlovat pravidla. Nejdůležitější

informací pro žáky bylo, že nehledají dvojice, ale trojice. Skupinky byly po třech hráčích. Nikdo nechyběl, takže vzniklo pět skupin. Rozdělení žáků proběhlo pomocí losu.

Vždy, když hráč otočil nějakou kartičku, měl přečíst slovo a určit u něj kořen. Mnozí žáci tohle nedělali, pouze otáčeli karty. Paní učitelka je musela několikrát napomínat, aby se řídili pravidly. Skupinka zlobivějších kluků (kteří k sobě byli náhodně přiděleni) po každém tahu míchali. Ti dostali poznámku za nedodržování pravidel.

Na některých dětech bylo vidět, že je hraní pexesa moc nebaví (i když se na to předchozí den těšili). Celková atmosféra nebyla vůbec dobrá, což se odráželo i v reakcích paní učitelky. Nejspíš je to vinou toho špatného diktátu. Hodina kvůli němu nezačala dobře, žáci poslouchali kázání o tom, jak špatné to bylo. Náladu rozhodně nepřidala špatná známka do žákovské knížky. Všechno tohle způsobilo, že se žáci nedokázali správně uvolnit a natěšit se na hru.

Osmá hodina

Příprava

čtvrtek, 2. hodina

Téma: Stavba slova (opakování)

Cíl: Žák si utřídí své vědomosti o stavbě slova, zhodnotí své nedostatky.

Hodina:

- hra Riskuj – vysvětlení pravidel, výběr kapitánů a hráčů, hra, vyhodnocení (35 minut)
- diskuze – co nám jde, co nám nejde, co musíme zlepšit (8 minut)
- zhodnocení výuky o stavbě slova

Průběh hodiny

Osmá hodina by měla být poslední hodinou, kdy se procvičuje nauka o stavbě slova jako nová látka. I nadále se samozřejmě bude opakovat a procvičovat jako všechno ostatní, ale přibude nová velká kapitola, kde se budou podrobněji učit slovní druhy). To znamená, že jako ukončení této nové látky, by měl být test, který ukáže, co všechno se žáci naučili.

Protože tato hodina je poslední a žáci už by toho měli hodně umět, zařadili jsme na konec hru Riskuj, kde si své vědomosti ověří. Hra probíhá v týmech, každý tým si určí svého mluvčího. Žáci se rozdělili do čtyř skupin tak, že byli náhodně vylosováni čtyři žáci a ti si potom vybírali, koho chtějí mít ve svém týmu.

Hra je připravena na interaktivní tabuli. Jsou zde čtyři kategorie s deseti hodnotami. To znamená, že celkem je pro žáky připraveno čtyřicet otázek nebo úkolů. Na tuto hru je vyčleněna celá hodina.

Pravidla byla vysvětlena během pár minut, poté hra mohla začít. Vše probíhalo celkem svižně s malým počtem chyb. Protože se hráči v týmu mohli domlouvat, většinou ke správnému výsledku došli.

Vítězná skupina neodpověděla špatně na žádnou otázku a díky dobré strategii nasbírala hodně bodů. Pouze jedno družstvo se dostalo do záporných hodnot a to z důvodu risku při poslední otázce.

Tato soutěž žáky velmi bavila. Téměř na všech bylo vidět velké soustředění a zapálení pro hru. Atmosféra ve třídě byla s předchozím dnem neporovnatelná. Zajímavé bylo, jakou volily jednotlivé týmy taktiku. Zda si vybrat otázku s větší hodnotou a riskovat, že se družstvo ocitne v záporných hodnotách, nebo volit otázky s nižší hodnotou a čekat na zaváhání protihráčů. Přestože ne vždy byla uvnitř týmů dokonalá shoda, nedocházelo k žádným konfliktům a hádkám. Všichni si hezky zasoutěžili a pro třídu 4. A to byla hezká tečka za tímto výukovým blokem.

Touto hrou ukončila tato třída svůj úkol. Byla poslední a ukázala, že se žáci naučili mnoho nových poznatků, že se lépe naučili rozumět slovu, jeho významu a jeho struktuře. Nedá se to říci úplně o všech žácích, ale nikdy není stoprocentní úspěch. Každopádně se dá říci, že výuka pro děti byla záživnější, zajímavější a zábavnější. Každý den se těšily na nějakou hru.

Nyní zbývá napsat ověřovací test a porovnat jeho výsledky s výsledky ostatních dvou tříd.

5.5.2 Třída 4. C

První hodina

Příprava

pondělí 3. hodina

Téma: Stavba slova – pojmy předpona, přípona, kořen, slovo příbuzné

Cíl: Žák se seznámí se základními pojmy a porozumí jim. Vymyslí slova příbuzná k danému kořenu. Dokáže rozložit slovo na předponu, kořen a příponovou část.

Hodina:

- pojmy o stavbě slova (práce na tabuli), vymýšlení slov, (15 minut)
- vymýšlení příbuzných slov (kořen rod), samostatná práce do sešitu (5 minut)
- práce s učebnicí (vyplňování tabulky), kontrola (13 minut)
- opakování a shrnutí učiva, dotazy, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

V první hodině bylo nutné ujasnit si všechny potřebné pojmy. Na tabuli bylo napsáno slovo *výlet*. Paní učitelka se zeptala, proč je v tomto slově tvrdé y. Děti odpovídaly, že je to předpona *vý-*. Paní učitelka odtrhla předponu a zeptala se, zda se před slovo *let* dát i jiná předpona (tak, aby slovo dávalo smysl). Děti postupně chodily k tabuli a psaly svá slova. Poté se žáci zamýšleli nad otázkou, proč se této části slova říká předpona. Svou domněnku si zapsali do sešitu a porovnávali navzájem. Dále se paní učitelka zeptala, zda je možné přidávat něco i za slovo *let* a tvořit tím tak nová slova. Žáci okamžitě vymýšleli nová slova pomocí přípon. Na otázku, jak by se tato část slova mohla jmenovat, odpověděla jedna žačka, která si vzpomněla, že se u slova *brzičko* učila přípona *-ičko*. Dále všichni dohromady zkoušeli, kolik slov dokáží vytvořit. Pomocí návodných otázek žáci řekli, že všechna tato slova jsou příbuzná a mají společnou část. Paní učitelka jim prozradila, že této části se říká kořen.

Celá tato činnost trvala osmnáct minut. Poté měl každý žák, stejně jako prve na tabuli, psát do sešitu slova s kořenem *rod*. Předem bylo stanoveno, že kdo jich bude mít nejvíce, rozsvítí si světlo (část dlouhodobého hodnocení zahrnující všechny předměty, kdy se žák snaží rozsvítit celý domeček obsahující šestnáct oken). Zvítězila žačka, která vymyslela dvacet dva slov.

Následovala práce s učebnicí. V té byla tabulka s kolonkami předpona, kořen a příponová část. Pod tabulkou byla slova, která žáci přes fólii psali do tabulky. Následovala společná kontrola.

Za domácí úkol měli žáci napsat deset libovolných slov a barevně u nich vyznačit předponu, kořen a příponovou část.

Většina žáků po celou hodinu pracovala aktivně a s chutí. Zejména v první části hodiny, kdy rozmýšleli, z čeho se slova skládají. Tato třída je docela přemýšlivá a podobné úkoly se zde dobře dělají (např. odvozování pádových otázek). Je zde ale pár dětí, které jsou slabší a pomalejší. Ty příliš aktivní nebyly, při samostatné práci vymyslely málo slov a při vyplňování tabulky dělaly chyby.

Druhá hodina

Příprava

středa, 1. hodina

Téma: Slova příbuzná a tvary slov

Cíl: Žák pochopí rozdíl mezi slovem příbuzným a tvarem slova. Žák tvoří slova příbuzná, pomocí skloňování a časování mění tvary slov.

Hodina:

- kontrola domácího úkolu (5 minut)
- diktát (12 minut)
- cvičení na interaktivní tabuli – slova příbuzná, tvary slov 18 minut)
- učebnice – poučka o tomto tématu (5 minut)
- shrnutí a zopakování učiva, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Na počátku hodiny byla provedena kontrola úkolu, aby si paní učitelka ověřila, že mu všichni žáci porozuměli. Následoval krátký diktát obsahující všechny pravopisné jevy, které žáci znají.

Cílem hodiny bylo naučit se rozlišovat slova příbuzná a jiné tvary jednoho slova. Mnozí žáci s tím mají problém (ukazuje se to v odůvodňování psaní Y/I po obojetných souhláskách, kdy si nejsou jisti, zda se jedná o slovo příbuzné, nebo vyjmenované v jiném tvaru).

Nejprve si žáci podle otázek paní učitelky zopakovali, jaká slova mohou měnit svůj tvar a jak se to děje. Připomněli si skloňování i časování. Poté paní učitelka zapnula interaktivní tabuli, na které měla připravené cvičení. Na tabuli bylo několik slov (mlýn, býk, hrad a konec) a pod nimi vždy dva sloupečky (jiné tvary a slova příbuzná). V dolní části tabule byla široká nabídka slov, která žáci postupně zařazovali do správných kolonek. Všichni žáci si schéma přerýsovali do sešitu a slova si do něj dopisovali. Žák, který byl u tabule, vždy zdůvodnil své rozhodnutí, kam slovo zařadit.

Po této činnosti si žáci otevřeli učebnici a přečetli si poučku o tomto tématu. Jednotliví žáci zkoušeli svými slovy říci, co se v učebnici dozvěděli.

Během hodiny se ukázalo, že pro některé žáky je skutečně těžké odlišit od sebe slovo příbuzné a jiný tvar téhož slova. Jedná se především o slabší žáky, kteří nemají dobře zažité pádové otázky a časování, ale občas dělají chyby i ostatní. Ti jsou ale většinou

schopni chybu najít a s pomocí návodných otázek opravit. Je ale vidět, že je potřeba trénovat ohýbání slov.

Třetí hodina

čtvrtek, 3. hodina,

Téma: Tvary slov, slova příbuzná

Cíl: Žák pomocí skloňování a časování mění tvary slov, která vhodně uplatní ve větách.

Žák tvoří a pozná a tvoří slova příbuzná.

Hodina:

- cvičení na interaktivní tabuli – doplňování správných tvarů (12 minut)
- pracovní sešit – doplňování předpon (3 minuty)
- běhací diktát – vysvětlení pravidel, rozdělení týmů, hra, vyhodnocení (25 minut)
- shrnutí a zopakování učiva, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Paní učitelka připravila na interaktivní tabuli cvičení na doplňování správných tvarů slov do vět. Žák u tabule podle smyslu věty napsal slovo v příslušném tvaru a rovnou řekl, o jaký pád a číslo nebo osobu a číslo se jedná.

Dále byla zařazena hra Běhací diktát. Než paní učitelka rozmístila po třídě jednotlivé kartičky, vyplňovali žáci cvičení v pracovním sešitě (ke slovům doplňovali podle smyslu předpony -roz, -bez, -pod a -do). Vysvětlování pravidel probíhalo na konkrétních příkladech, aby je všichni žáci pochopili. Ve třídě byli přítomni všichni žáci, takže vznikly tři skupinky po pěti, jedna po čtyřech a jedna po třech hráčích. Skupinky si žáci mohli sestavit, jak chtěli.

Pouze dvě skupinky došly ke správnému výsledku. Jedna skupinka nezvládla vyřadit slova s jiným kořenem a zapomněla k řadám příbuzných slov připsat další, jedna skupinka ignorovala pokyn, že každá řada příbuzných slov má být na samostatném řádku nebo ve sloupečku (psali to vše dohromady, nevyznali se v tom, nemohli vyznačit kořen, připsat příbuzné slovo), a jedna skupinka byla ze hry vyloučena, protože i přes důrazné upozornění, že každý hledá svou sadu slov s jedním kořenem, ti, kteří svá slova našli, pomáhali hledat tomu poslednímu.

Žáci si při hodině dobře procvičili časování a skloňování. Většina žáků má tuto látku již zažitou, ale někteří stále potřebují výukovou tabulku na pádové otázky. Při hře se ukázalo, že někteří žáci se pořádně nesoustředí, nedodržují všechny pokyny tak, jak by

měli. Z toho potom plynou chyby, které celou hru kazí. Průběh hry děti bavil, všichni se snažili a chtěli vyhrát, ale někteří se o to snažili špatně. Na toto téma pak paní učitelka s dětmi hovořila v následující hodině.

Čtvrtá hodina

Příprava

pátek, 2. hodina

Téma: Stavba slova – skládání předpon a přípon ke kořenu

Cíl: Žák prohloubí své znalosti o stavbě slova, dokáže skládat smysluplná slova z jednotlivých částí.

Hodina:

- oprava diktátu, zápis známek do ŽK (5 minut)
- procvičování vyjmenovaných slov – pracovní list (8 minut)
- procvičování slovních druhů – skládání vět podle slovních druhů (10 minut)
- pracovní sešit – přiřazování předpon a přípon ke kořenům, kontrola (10 minut)
- učebnice – rozpoznávání předpon – samostatná práce do sešitu (8 minut)
- zhodnocení hodiny, opakování

Průběh hodiny

Na začátku děti dostaly opravený diktát a rovnou si napsaly opravu. Společně poté žáci trénovali vyjmenovaná slova. Vyplňovali cvičení a odůvodňovali pravopis. Další aktivitou bylo procvičování slovních druhů. Paní učitelka vždy napsala na tabuli řadu čísel, podle kterých měli žáci skládat věty. Žáci postupně chodili k tabuli a každý psal pouze jedno slovo. Museli u toho přemýšlet a napsat takové slovo, na které se dá navázat, aby bylo možné větu podle vzorce napsat.

Procvičování přípon a předpon mělo být uskutečněno v pracovním sešitě. Žáci k sobě měli skládat příponu, předponu a kořen, někdy jen předponu a kořen, někdy příponu a kořen. Jevilo se to jako snadný úkol, ale mnoho žáků s ním mělo potíže. Některé předpony se totiž daly přidat k více kořenům, zbylé části slov se ale pak nedaly poskládat tak, aby dávaly smysl. Někteří toto cvičení několikrát předělávali a nakonec ho přepisovali do sešitu, jelikož už se ve svých značkách v pracovním sešitě neorientovali.

Vzhledem k tomu, že toto cvičení zabralo mnohem více času, než paní učitelka předpokládala, stihla se v této hodině už jen provést kontrola a byl zadán domácí úkol na příští hodinu.

Je vidět, že se v této třídě začínají prohlubovat rozdíly mezi jednotlivými žáky. Je zde pár skutečně šikovných dětí, většina patří k lepšímu průměru a několik dětí je ne tolik hodně špatně. Často se to v hodinách projevuje a je nutné mít pro ty rychlejší speciální a bonusové úlohy. Jinak vše trvá dlouho a pracovní tempo není příliš rychlé. To se projevilo i v této hodině, kdy práce neustále vázla a mnoho se toho nestihlo. I když snaha se dětem rozhodně upřít nedá.

Pátá hodina

Příprava

pondělí, 3. hodina

Téma: Předpony – správné psaní

Cíl: Žák správně píše slova s předponami (dohromady s kořenem a se správným písmenem na konci předpony).

Hodina:

- cvičení na předpony z učebnice (z minulé hodiny)
- učebnice – poučka o tom, jak se píší slova s předponami – vysvětlení této poučky (3 minuty)
- samostatná práce - vymýšlení slov s předponami (5 minut)
- pracovní sešit – cvičení na správné psaní předpon, kontrola (10 minut)
- souvětí X věta jednoduchá – procvičování (15 minut)
- opakování, zhodnocení, zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Cílem této hodiny je, aby žáci správně psali slova s předponami. V učebnici žáci společně četli poučku, že v předponách od-, nad-, pod-, před- píšeme vždy d a v předponách vz-, roz- a bez- píšeme vždy z. Po přečtení žáci vymýšleli a do sešitu psali slova s těmi to předponami. Ke každé předponě měl každý napsat alespoň čtyři slova. Ústně pak na tato slova vymýšleli věty.

Na tuto problematiku bylo cvičení v pracovním sešitu. Každý žák pracoval sám, poté následovala společná kontrola. Žáci si vyměnili sešity ve dvojicích a vzájemně si je opravovali (cvičení totiž zapadá do soutěže provázející celý pracovní sešit, kdy se žáci snaží být lepší než postavy z pracovního sešitu).

V této hodině si také žáci zopakovali, co už ví o větě jednoduché a o souvětí. Po připomínce napsala paní učitelka na tabuli několik vzorců souvětí, podle kterých měli žáci

souvětí vymýšlet. Pracovali ve dvojicích, každý žák napsal vždy půlku a jeho partner souvětí dokončil. Na tabuli trénovali něco podobného i s větou jednoduchou. Zadáno bylo počet slov ve větě, druh věty a osoba, číslo a čas slovesa. Žáci chodili k tabuli a vymýšleli věty. Ostatní si je psali do sešitu.

Domácí úloha byla zadána z učebnice na procvičování předpon, o kterých si žáci tento den četli poučku.

Děti dnes byly nesoustředěné a roztržité. Paní učitelka je musela neustále napomínat, aby více dávaly pozor a pracovaly pořádně. Bylo to způsobené tím, že následující vyučovací hodinu měla přijít paní fotografa, která pořizovala fotografie pro školní internetové stránky. Děti o tom věděly, těšily se na focení, byly netrpělivé a plné očekávání. Jejich soustředěnost a výkon tím byly narušeny.

Šestá hodina

středa, 1. hodina

Téma: Stavba slova – skládání slov z jednotlivých částí

Cíl: Žák si uvědomí vztah mezi příbuznými slovy, přidáváním přípon a předpon ke kořenu tvoří slova.

Hodina:

- doplňovačka na známky – vyjmenovaná slova, předpony (10 minut)
- hra s kartičkami – vysvětlení pravidel, rozdělení žáků do dvojic, hra, kontrola, vyhodnocení (15 minut)
- vymýšlení příběhu s použitím vytvořených slov (10 minut)
- zhodnocení hodiny

Průběh hodiny

Na počátku této hodiny žáci psali doplňovačku na vyjmenovaná slova a předpony. Ze cvičení budou dvě známky, přičemž známkování předpon bude mírnější. Rychlejší žáci opět vyplňovali speciální a bonusové úlohy.

Žáci byli rozděleni do dvojic pomocí losu a vyslechli si pravidla ke hře s kartičkami. Stejně jako vedlejší třída, měla i tato časový limit šesti minut. Všichni se snažili sestavit co nejvíce slov. Dvojice, která pracovala nejrychleji, dala dohromady čtyřicet dva správných slov. Výsledky dopadly podobně jako ve třídě 4. A. až na poslední dvojici. Los svedl dohromady ty nejslabší a nejpomalejší žáky. Velice dlouho jim trvalo, než začali pracovat. Téměř polovinu času strávili různým přerovnáváním kartiček. Celkem

dokázali složit pouze dvanáct slov a z toho tři neexistující, což znamená devět správných slov.

Po kontrole a vyhodnocení soutěže vymýšleli žáci příběh, ve kterém se snažili použít co nejvíce vytvořených slov. Tyto příběhy budou číst svým spolužákům při hodině čtení.

Dnes žáci pracovali dobře a podle svých možností i rychle. Mnoho žáků zvládlo vyplnit několik bonusových úloh. Opět se ale ukázalo, jak velký rozdíl se vytváří mezi dětmi. Náhodou se k sobě nalosovali nejslabší žáci a v podstatě nebyli schopni pracovat. Většina žáků se ale snažila na maximum, bylo vidět, že každý chce odvést co nejlepší práci a třeba i v soutěži zvítězit.

Sedmá hodina

Příprava

čtvrtek, 3. hodina

Téma: Předpony a tvarově stejné předložky

Cíl: Žák rozpozná předponu a předložku, vidí mezi nimi rozdíl. Žák správně píše slova s předložkou a s předponou, dokáže to odůvodnit.

Hodina:

- procvičování pádů a pádových otázek – hra na krále (7 minut)
- kontrola a oprava doplňovaček, zápis známek do ŽK (8 minut)
- cvičení na rozlišování předpon a tvarově stejných předložek – pracovní list (10 minut)
- pracovní sešit – předložky X předpony (8 minut)
- interaktivní tabule – předložky X předpony (10 minut)
- zadání domácího úkolu

Průběh hodiny

Hned na počátku hodiny hrála třída hru na krále. Hrálo se s pády. Paní učitelka říkala krátké věty nebo slovní spojení a soutěžící se co nejrychleji snažili říci, jaký je to pád. Kdo odpověděl správně a rychleji svou odpověď zdůvodnil pádovou otázkou.

Po hře byly rozdány opravené doplňovačky. Jednotliví žáci se hlásili s tím, kde udělali chybu a říkali, jak a proč je to správně.

Dále měla paní učitelka připravená cvičení na rozlišování předpon a tvarově stejných předložek. Žáci si ujasnili, co je předložka a předpona a jaký je mezi nimi rozdíl.

Některá cvičení byla v pracovním sešitě (opět soutěž s postavami) a další cvičení měla paní učitelka připravená na interaktivní tabuli.

Tato hodina byla pro mnoho žáků přínosná, protože mnozí měli problém s tím, co psát dohromady a co jsou dvě slova. Vypadalo to, že si v tom (alespoň většina) udělali jasno a dokáží si to odůvodnit. Potěšující byl fakt, že při hře na krále už jen někteří používali výukovou tabulku.

Osmá hodina

pátek, 2. hodina

Téma: Stavba slova – opakování

Cíl: Žák si zopakuje novou látku. Žák zhodnotí své snažení a uvědomí si své nedostatky.

Žák bude pracovat na zlepšení svých výsledků.

Hodina:

- pracovní list – samostatná práce (20 minut)
- společná kontrola s odůvodněním a vysvětlením (20 minut)
- celkové shrnutí nového učiva

Průběh hodiny

Nastala poslední hodina, ve které je stavba slova jako nová látka. Dále se bude opakovat a procvičovat, podrobněji se s tímto tématem setkají žáci v páté třídě. Jako závěrečné opakování a shrnutí všeho, co se žáci naučili, připravila paní učitelka pracovní list, který si každý žák sám vyplnil. Na konci tohoto pracovního listu byla tabulka, kde si žáci sami ohodnotili, jak si myslí, že danou látku zvládli, v čem mají slabiny a jak těžké jim přišlo toto shrnutí. Poté paní učitelka promítla vyplněný pracovní list na interaktivní tabuli a každý žák si sám opravil svůj pracovní list. Poté do tabulky zaznamenal, jestli jeho předchozí sebehodnocení odpovídá tomu, jak správně list vyplnil. Tento list si každý žák založil do svého portfolia.

Je zajímavé pozorovat, jak žáci hodnotí sami sebe, jak jsou k sobě kritičtí a do jaké míry se jejich sebehodnocení shoduje s realitou. Hodně to závisí na jejich povaze a rodičovském vedení. Většina žáků se dokázala ohodnotit relativně dobře. Někteří žáci se příliš podceňují a někteří naopak přeceňují. Je zajímavé, že nejvíce se nadhodnotila nejslabší žačka ve třídě a také byla jediná, kdo při opravování testu podváděl (i když se nic neznámkuje, šlo hlavně o to, aby si děti i učitelka ujasnily, jak se vypořádaly s novou látkou). Celkově to nedopadlo špatně, i když slabá místa stále existují. Ale je dobré o nich vědět a nadále cvičit, aby se co nejvíce eliminovaly.

Příští týden se v testu ukáže, jak na tom jsou tito žáci v porovnání se svými spolužáky ze sousedních tříd.

5.5.3 Třída 4. B

Tato třída je trochu pozadu oproti oběma vedlejším třídám. Je to především tím, že pan učitel nikam nespěchá a nechce, aby byli žáci stresováni přílišnou zátěží. Pracovní tempo třídy se oproti předešlému školnímu roku snížilo a žáci ho poměrně rychle přijali.

Velký důraz klade pan učitel na tvary podstatných jmen s ohledem na to, že v tomto školním roce se žáci budou učit vzory podstatných jmen. Hlavní náplní většiny hodin tak jsou pády a pádové otázky. K tomu žáci neustále procvičují vyjmenovaná slova. Poměrně často dostávají cvičení na doplňování a dvakrát týdně píšou diktát.

Tento systém zůstal zachován i po přidání nové látky, stavby slova. Látku žáci vstřebávali podle učebnice, vypracovali většinu cvičení. Některá dělali společně ústně, některá psali společně na tabuli a do sešitu, některá žáci psali do sešitu samostatně. K dispozici měli i pracovní sešit. Ten žáci vyplňovali samostatně ve chvíli, kdy byli se zadanou prací hotoví dříve než ostatní spolužáci. Tato situace většinou nastala, když žáci psali cvičení z učebnice do sešitu na známky. Kdo měl hotovo, otevřel si pracovní sešit a vyplňoval cvičení, dokud pan učitel práci neukončil.

Používá se učebnice nakladatelství Alter od autorů R. Čechura, M. Horáčková a H. Staudková. Jsou zde cvičení, kde se zapisují slova do tabulky podle kolonek kořen, předpona a přípona, doplňování předpon ke slovům, vymýšlení slov k předložkám, nácvik správného psaní předpon a předložek (vz, bez, roz, nad, od ...), cvičení na změnu tvarů slova a slova příbuzná, rozlišování předpon a předložek. Cvičení jsou podobná jako v opakovacím testu.

Pracovní sešit nepatří k učebnici, je od autorky J. Kvačkové z produkce nakladatelství Nová škola. Žáci vyhledávají slova s předponami, doplňují do slov předpony tak, aby dávala smysl, řadí k sobě slova se stejným kořenem, mění tvar slov podle předložek, rozlišují mezi předponami a předložkami.

Během hodin toho třída moc nestihla. Na stavbu slova většinou žáci vypracovali jedno nebo dvě cvičení z učebnice a někteří jedno nebo více cvičení v pracovním sešitě. V některých hodinách se ale na stavbu slova vůbec nedostalo. To se stalo, když žáci psali

diktát, který si poté společně kontrolovali a na závěr hodiny stihli jedno cvičení na procvičení pádů.

Pracovní tempo bylo hodně pomalé, úvody hodin zdlouhavé a rozvleklé. Poměrně dlouhé byly i prostoje mezi různými činnostmi v hodině. Pan učitel není příliš energický člověk a práce v hodině tomu odpovídá.

Domácí úlohy žáci nedostávali, pan učitel je tím nechce příliš zatěžovat. Pouze když nedodělali v hodině nějaké cvičení, byla povinnost si ho doma dodělat. Většina dětí v této třídě ale doma cvičí, protože na to byly zvyklé a jejich rodiče domácí přípravu nepodceňují.

5.6 Test

Pro ověření, jak žáci čtvrtých tříd zvládli dané učivo, a pro srovnání, která z tříd je na tom nejlépe, byl sestaven test. Byl vytvořen všemi třemi učiteli čtvrtých tříd ve spolupráci s vyučujícím českého jazyka pro druhý stupeň. Test ověřuje, zda žáci chápou, co znamenají slova kořen, předpona a příponová část, zda vědí, k čemu slouží a jak s nimi pracovat. Žáci by měli rozlišovat mezi slovy příbuznými a tvary slov, měli by správně psát předpony a neplést si je s předložkami.

Na konci testu se nachází tabulka s různými kategoriemi. Žáci si po napsání testu zhodnotí, jak si myslí, že toto učivo zvládli.

1. Doplně do textu

_____ dáváme před kořen a _____ dáváme _____
kořen slova. Slova se stejným _____ a blízká významem jsou slova
_____ .

2. Ke slovu mlýn napiš pět slov příbuzných. Vyznač u nich kořen, předponu a příponovou část.

1. _____
2. _____
3. _____

4. _____

5. _____

3. Rozliš slova příbuzná a jiné tvary slova ryba

ryby, rybí, rybníkář, rybníky, ryb, porybný, paryba, rybárna, rybách, rybina, rybníční, rybou, rybařit, rybářský, rybě

tvary slova ryba: _____

_____

příbuzná slova: _____

_____

4. Vymysli slova s předponami roz-, bez-, pod-, od-, vy-, do-, po-, v-

roz- _____

vy- _____

bez- _____

do- _____

pod- _____

po- _____

od- _____

v- _____

5. Doplň vhodné předpony. Vezmi si modrou pastelku a podtrhni slova, kde se píšou vedle sebe dvě stejná písmena.

_____ pustilý chlapec, _____ zlobený člověk, správná _____ pověď, _____ zubý stařec,
kruhový _____ jezd, _____ počítaný příklad, _____ tažené auto, _____ sypaný hrách,
_____ pečný úkryt, _____ laděný nástroj, _____ zuřený býk, _____ platný pobyt, _____ chod,
_____ hlasové vysílání, _____ poručík, _____ důstojník, _____ chod slunce

6. Rozhodni, kdy se jedná o předložku a kdy o předponu. Vezmi si modrou a zelenou barvičku. Zeleně podtrhni slova s předponou a modře slova s předložkou, tu odděl čarou.

(na)piš, (nad)pis, (za)školou, (mimo)cestu, (na)obloze, (pro)míchat, (před)stavit, (nad)hlavou, (od)pověz, (do)vsí, (za)hlédnout, (v)jezd, (po)stavit, (proti)divadlu, (při)stavět, (pod)hrabat, (pro)hlédnout, (od)ložit, (o)vlku, (proti)kladný, (v)lese, (s)lezl, (po)cestě, (při)vědomí, (pod)nosem, (s)kamarády, (před)domem, (o)hlédl se

Ohodnot', jak podle svého úsudku zvládáš právě probranou látku. Zaškrtni vždy jednoho usměváčka. Ti jsou seřazeni od nejúspěšnějšího po nejslabšího.

rozumím pojmům o stavbě slova					
rozpoznám části slov					
vytvořím slova příbuzná					
měním tvary slov					
rozdělím slova příbuzná a tvary slov					
rozpoznám předponu a předložku					
doplním ke slovům předponu					

5.7 Vyhodnocení testů

Test byl ohodnocen na osmdesát dva bodů. To je maximum, kterého mohli žáci dosáhnout. Podle tabulky, kterou se ZŠ Velké Popovice většinou řídí, byla rozepsána stupnice. Kdo získal 82 – 74 bodů dosáhl výborného výsledku. Hodnocení chvalitebně odpovídá bodový zisk v rozmezí 73 – 59. Žáci, kteří napsali test na 41 – 58 bodů, jsou ohodnoceni známkou dobře, dostatečný je zisk 24 – 40 bodů. Za nedostatečný výsledek se považuje test, jehož bodová hodnota je méně než 23 bodů.

Ve **třídě 4. A** (třída představující hravou skupinu) dosáhli žáci průměrného výsledku 2,57. Nikdo z žáků nezískal jedničku, ale nejlepší z nich dosáhl sedmdesáti tří bodů (tzn. bod od jedničky). Na dvojku test napsalo devět žáků ze čtrnácti, jejich bodový zisk se pohyboval v rozmezí 59 – 73 bodů. Tři žáci napsali test na trojku (42 – 49 bodů), jeden žák dostal čtyřku, když dosáhl 40 bodů, a jeden žák napsal test pouze na 22 bodů.

Nejčastěji měli žáci chyby ve cvičení, kde třídili tvary slov a slova příbuzná (někteří to prohodili a neoddělili), a ve cvičení, kde měli doplňovat předpony tak, aby slova dávala smysl. Bylo vidět, že mnozí četli nepozorně zadání (nevyznačili kořen u příbuzných slov k mlýnu nebo prohodili barvy u předpon a předložek).

Zajímavé je, že většina žáků vyplnila tabulku o zvládnutí učiva s pocitem, že rozumí všemu a že danou látku bez problémů ovládají. Velmi se přecenila i žákyně, která napsala test na pouhých dvaadvacet bodů.

Třída 4. B (skupina učící se klasickou metodou) dopadla o něco lépe než sousední áčko. Průměr třídy je 2, 26. Nikdo v této třídě nenapsal test na pětku a byla jen jedna čtyřka. Tento žák získal 39 bodů (dva body od trojky). Šest žáků dostalo trojku a jejich bodový zisk se pohyboval v rozmezí od 49 do 56 bodů. Nejvíce žáků napsalo test na dvojku, bylo jich devět (59 – 70 bodů). Na rozdíl od třídy 4. A zde byli tři žáci, kteří dostali jedničku. Nejlepší z nich dosáhl 81 bodů.

Nejvíce chyb dělali žáci z této třídy ve čtvrtém cvičení, kdy měli tvořit slova s danými předponami (některá slova neexistovala, některá slova byla s předložkou, některá slova měla špatnou předponu), a ve cvičení, kde měli rozlišovat mezi předložkou a předponou. Většinou měli správně cvičení, ve kterém doplňovali ke slovům předpony. Mnoho z nich zde ale zapomínalo podtrhnout slova, ve kterých se píší dvě stejná písmena vedle sebe.

Žáci této třídy dokázali poměrně přesně určit, s čím mají problémy, co jim jde lépe a co hůře. Většina správně odhadla, jak tuto látku zvládla (až na některé výjimky, které svůj výkon podhodnotily).

Třída 4. C (skupina kombinující hry s klasickými metodami) napsala test nejlépe. Průměrná známka celé třídy je 1,95. Nikdo z žáků nenapsal test na pětku nebo čtyřku (ani ti nejslabší žáci, i když u jednoho byla známka hraniční). Pět žáků získalo 42 – 55 bodů, a dostali tak trojku. Nejvíce žáků napsalo test na dvojku, jejich bodový zisk se pohyboval mezi 61 a 67 body. Těchto žáků bylo osm. Šest žáků dokázalo test napsat na jedničku. Nejlepší z nich dosáhl 80 bodů, nejslabší 74, což je známka hraničící s dvojkou.

Nejčastěji dělali žáci chyby ve třetím cvičení, kde třídili slova příbuzná a tvary slova, a ve cvičení pátém, kde doplňovali předpony k daným slovům. Někteří žáci si nepozorně četli zadání a udělali vždy jen část cvičení nebo ho vyplnili jinak než podle instrukcí.

Zhruba polovina třídy dokázala přiměřeně ohodnotit svůj výkon a míru zvládnutí učiva. Několik žáků se silně podhodnotilo, ale spíše si žáci mysleli, že jejich výsledek bude lepší (především ti, kteří nepozorně četli zadání). Zajímavé je, že stejně jako v áčku přecenili své síly ti nejslabší žáci.

Nejlépe ze všech skupin tedy dopadla třída 4. C, která při svém učení kombinovala hry a klasické výukové metody. To je výsledek, který jsme předpokládali. Žáci měli dostatek času na to, aby si učivo řádně procvičili, zároveň měli výuku zpestřenou o hry, které je bavily a na které se žáci těšili. Je možné, že třída 4. B by měla v případě vyššího pracovního tempa lepší výsledky, ale učení by nemělo být jen o tom vyplnit co největší počet cvičení. Žáci této třídy se neměli v hodinách českého jazyka na co těšit a ty se pro ně staly stereotypními. Ne příliš dobrý pocit z hodin ještě umocňovalo vědomí, že jejich spolužáci z vedlejších tříd se učí jinak. Výsledky žáků 4. A dopadly nejhůře. Žáky sice výuka mimořádně bavila (hovořili o tom při závěrečném hodnocení), ale neměli tolik příležitostí a prostoru si učivo procvičit a zažít. Zajímavé je, že žáci tento pocit nemají. Většina z nich má dojem, že všemu rozumí a všechno umí. Téměř všichni dávají rovnítko mezi pojmy *baví mě to a umím*.

Z výzkumu jednoznačně vyplynulo, že je vhodné kombinovat různé způsoby výuky. Zároveň musí mít učitel na paměti, že pro každou látku a pro každou fázi hodiny, je vhodná jiná metoda, tak aby byla výuka co nejefektivnější.

Srovnávací tabulka výsledků testů

	výborně v %	chvalitebně v %	dobře v %	dostatečně v %	nedostatečně v %	průměr třídy
4. A	0	64,29	21,43	7,14	7,14	2,57
4. B	15,79	47,37	31,58	5,26	0	2,26
4. C	31,58	42,11	26,32	0	0	1,95

Návaznost výuky na druhý stupeň

Jelikož jsem studentkou oboru zaměřujícího se na výuku druhého a třetího stupně, zamýšlela jsem se nad tím, jaký vliv na výuku druhého stupně může mít zařazení didaktických her do výuky prvního stupně. Didaktické hry nejsou na druhém stupni zařazovány do výuky v takové míře jako na prvním. Určitě je vhodné hrou občas výuku zpestřit, a motivovat tak k učení i starší žáky. Stále se jedná o děti, které rády uvítají každou změnu a novou aktivitu. Více by se do vyučování na druhém stupni měly ale dostávat jiné aktivizační metody, jako je problémové vyučování, diskusní metody nebo inscenační metody. Velmi přínosné může být zajisté také projektové vyučování.

Přestože hra na druhém stupni nepatří mezi nejpoužívanější metody, může mít na výuku druhostupňových žáků patrný vliv. Je potřeba, aby byla výuka na první stupni co nejefektivnější, aby žáci přicházeli na druhý stupeň s dobře zažitými vědomostmi o jazyce, na kterých se bude dále stavět a které se budou při další výuce rozvíjet. Vše, co se žák naučí na prvním stupni, nesmí zapomenout, jelikož se tyto znalosti budou prohlubovat. Pokud vezmeme v úvahu, že didaktické hry napomáhají snadnějšímu a trvalejšímu zapamatování, je třeba toho náležitě využít.

Další důležitý aspekt, který charakterizuje didaktickou hru, je motivace k učení a získání si pozitivního vztahu k vyučovacím předmětům, tedy k českému jazyku. Toto je důležitá myšlenka, se kterou by se mělo pracovat. Český jazyk nepatří mezi nejoblíbenější předměty, spíše je tomu naopak. Protože se jedná o náš mateřský jazyk, bylo by dobré, aby si k němu žáci vybudovali kladný vztah. Pokud se tento vztah k jazyku i k předmětu může zlepšit mimo jiné s přispěním didaktických her, je potřeba se o to pokusit.

Závěr

V úvodu této práce jsem hypoteticky předpokládala:

hypotéza I:

učitelé používají při výuce didaktické hry bez rozdílu délky jejich praxe

hypotéza II:

z hlediska efektivity je nejvhodnější zvolit kombinovanou metodu výuky, tedy klasickou metodu proloženou didaktickými hrami

Z dotazníkového šetření, které jsem provedla mezi učiteli základních škol, vyplynulo, že většina vyučujících používá ve své výuce didaktické hry často a pravidelně. Téměř všichni učitelé s nejkratší praxí zařazují hry každý den nebo alespoň několikrát týdně. Zanedbatelný je podíl těch, kteří hry používají jen zřídka nebo vůbec. Naprostá většina učitelů zastává názor, že didaktické hry plní svůj výukový cíl. Lze tedy konstatovat, že učitelé zařazují didaktické hry do výuky bez rozdílu délky jejich praxe.

hypotéza I byla verifikována

Byl uskutečněn experiment ve třech čtvrtých paralelních třídách vybrané základní školy. Učitelé českého jazyka v těchto třídách přistoupili k tomu, že na předem stanovenou dobu při výuce a procvičování nové látky aplikovali různé vyučovací metody. Takto byla v jedné třídě používána pouze klasická metoda vyučování, ve druhé pouze metoda didaktických her a ve třetí třídě metoda kombinovaná. Nejlepšího výsledku z těchto tříd po vyhodnocení testu zaměřeného na zjištění, která z vyučovacích metod je nejefektivnější, dosáhla ta třída, v níž byly při učení kombinovány didaktické hry a klasické výukové metody. To je výsledek, který jsme předpokládali. Z výzkumu vyplynulo, že je vhodné kombinovat různé způsoby výuky.

hypotéza II byla verifikována

Didaktická hra se osvědčuje jako vhodný prostředek k tomu, aby žáci učivo dobře zvládli, aby se na výuku těšili a získávali nové vědomosti a dovednosti ne úmornou dřinou, ale příjemnější a přirozenější cestou. Didaktická hra však nepřináší jen zábavu, ale podporuje v dětech soutěživost, snahu vyniknout, zvítězit, posiluje jejich sebevědomí, smysl pro spravedlnost, sebeovládání apod.

Jen málo učitelů odmítá didaktické hry do výuky zařazovat. Ti se odvolávají na množství učiva, nebo dokonce na to, že ve škole si dítě již hrát nemá, ale má pracovat. Právě hra je však pro dítě vážnou a náročnou prací. Při hře dítě napodobuje praktické činnosti, experimentuje, prochází určitými modelovými situacemi, které mu ulehčují pozdější orientaci při řešení konkrétních úkolů.

Pokud jde o zjištění četnosti výskytu didaktických her v učebnicích českého jazyka, jednotlivá nakladatelství s touto metodou počítají a zařazují ji více či méně do těchto učebních materiálů. Co do četnosti a rozsahu však nezaujímají hry v učebnicích českého jazyka významné místo. Je třeba si však uvědomit, že se jedná o základní učební materiál. Učebnice musí být především přehledná, aby se v ní žáci vyznali a orientovali. Měla by obsahovat srozumitelné poučky a vhodné způsoby procvičení. Ani v pracovním sešitě nemusí být nutně didaktické hry. Ale úlohy by měly být rozmanité, zajímavé a přemýšlivé, aby daly žákům co nejvíce. Hry by měl do výuky zařazovat učitel podle svého uvážení, svých zkušeností a je na něm, aby se v tomto směru dále vzdělával a čerpal nové informace, nápady a poznatky.

V současné době komplikuje učitelům práci mnoho okolností – zhoršující se kázeň žáků, špatná spolupráce s rodiči žáků, vytíženost mnoha povinnostmi (kromě výuky to je příprava na ni, opravy sešitů a prací žáků, porady, dozory, péče o třídní knihy a třídní výkazy a další povinnosti). I přesto je učitelovo pojetí výuky rozhodujícím činitelem v efektivnosti výuky a v otázkách motivace žáků. Proto je na každém učiteli, aby se snažil pracovat tak, aby jeho výuka byla co nejefektivnější.

Přehled pramenů a literatury

ŠVP ZŠ Velké Popovice Škola v pohodě, č. j. 179/2013, spisový znak 3-7.

Výsledky testů společnosti SCIO z května 2013.

BURIÁNKOVÁ. M. – DVOŘÁKOVÁ. Z. – ŠMEJKALOVÁ. M.: Český jazyk pro 4. ročník, Pracovní sešit. Praha. SPN 2009.

ČECHOVÁ. M. – STYBLÍK. V.: Didaktika češtiny. Praha. SPN 1989.

ČECHURA. R. – HORÁČKOVÁ. M. – STAUDKOVÁ. H.: Český jazyk 4. Praha. Alter 1996.

FIŠER. J. – FIXL. V. – MIŠURCOVÁ. V.: Hra a Hračka v životě dítěte. Praha. SPN 1989.

HORÁČKOVÁ. M. – STAUDKOVÁ. H.: Český jazyk 4, Pracovní sešit. Praha. Alter 1996.

HOŠNOVÁ. E. – ŠMEJKALOVÁ. M. – VAŇKOVÁ. J.: Český jazyk pro 4. ročník ZŠ. Praha. SPN 2009.

HOUŠKA. T.: Škola je hra. Praha. Houška 1993.

JANIŠ. K. – ONDŘEJOVÁ. E.: Slovník pojmů z obecné didaktiky. Opava. Slezská univerzita 2006.

JANKOVCOVÁ. M – KOUDELA. J. – PRŮCHA. J.: Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol. Praha. SPN 1989.

JEČNÁ. K.: Nuda při češtině? Ani nápad! Praha. Strom 1997.

KASÍKOVÁ. H. – VALIŠOVÁ. A.: Pedagogika pro učitele. Praha. Grada 2007.

KERN. H.: Přehled psychologie. Praha. Portál 1999.

KOSOVÁ. J. – BABUŠOVÁ. G. – ŘEHÁČKOVÁ. A.: Český jazyk 3. Plzeň. Fraus 2009.

KOSOVÁ. J. – BABUŠOVÁ. G. – ŘEHÁČKOVÁ. A.: Český jazyk 3, Pracovní sešit 1. Plzeň. Fraus 2009.

KOTRBA. T. – LACINA. L.: Aktivizační metody ve výuce. Brno. Barrister & Principal 2011.

KVAČKOVÁ. J.: Český jazyk 4 nově, Pracovní sešit pro 4. ročník. Brno. Nová škola 2011.

MAŇÁK. J.: Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole. Brno. Paido 2001.

MAŇÁK. J. – ŠVEC. V.: Výukové metody. Brno. Paido 2003.

MAŇÁK. J. – ŠVEC. V.: Výukové metody. Brno. Paido 2003.

MARÁDOVÁ. E.: Učíme se hrou. Praha. Práce 1995.

MÜHLHAUSEROVÁ. H. – JANÁČKOVÁ. Z. – PŘÍBORSKÁ. J.: Český jazyk 4, učebnice pro 4. ročník. Brno. Nová škola 2009.

PETTY. G.: Moderní vyučování. Praha. Portál 1996.

PIŠLOVÁ. S.: Jazykové hry. Praha. Fortuna 2008.

PRŮCHA. J. – VALTEROVÁ. E. – MAREŠ. J.: Pedagogický slovník. Praha. Portál 2001.

Resumé

Předmětem diplomové práce je zjištění používání didaktických her ve výuce českého jazyka na prvním stupni základních škol a ověření jejich efektivity v porovnání s jinými výukovými metodami. Práce je rozdělena do čtyř částí.

První část je věnována vymezení základních pojmů, jako je hra, didaktická hra, výukové a aktivizační metody.

Druhá část pojednává o výskytu didaktických her v učebnicích českého jazyka se zaměřením na látku o stavbě slova.

Třetí část vyhodnocuje výsledky dotazníkového šetření mezi učiteli českého jazyka na prvním stupni základních škol z hlediska začlenění do fáze vyučovací hodiny, plnění výukových cílů, četnosti používání her apod.

Čtvrtá část zkoumá na základě experimentu provedeného v paralelních třídách čtvrtého ročníku při výuce nauky o stavbě slova efektivitu použití didaktických her ve srovnání s jinými výukovými metodami.

Klíčová slova

hra

didaktická hra

metoda

výukový cíl

učebnice

výuka

Resumé

The subject of the thesis is to determine the use of educational games in teaching the Czech language in primary schools, and verify their effectiveness compared with other teaching methods. The work is divided into four parts.

The first part is focused on the definition of basic concepts such as play, didactic game, teaching and motivational methods.

The second part discusses the occurrence of didactic games in textbooks of Czech language with a focus on the subject matter of the structure of the word.

The third part evaluates the results of a questionnaire survey among Czech language teachers in primary schools from the point of view of integration into the phase of the lesson, the reach educational objectives, frequency of using games, etc.

The fourth section examines effectiveness of using didactic games in comparison with other teaching methods on the ground of an experiment realized in parallel classes in the fourth grade in teaching the theory of word structure.

Key words

game

didactic game

method

lessons

text book

learning objective

Přílohy